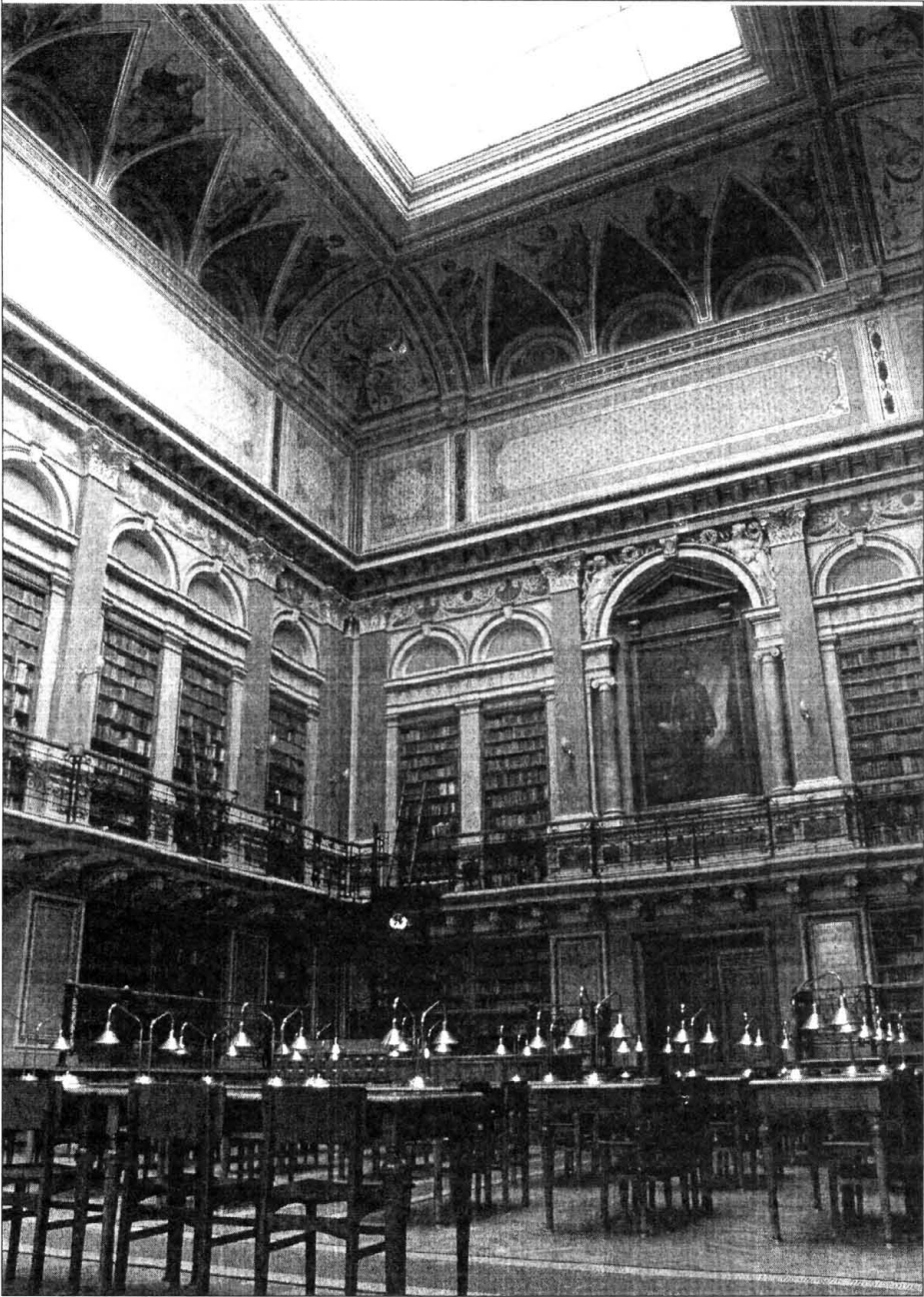

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

15. évfolyam 4. szám

2006. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Mezey László Miklós–Vajda Kornél:** „Totális átalakulásban vagyunk. immáron csaknem tíz éve”. Beszélgetés Szögi Lászlóval, az ELTE Egyetemi Könyvtár főigazgatójával 3

Fórum

- Folyóirataink 11
Jáki László: Folyóirataink jelene és jövője 12

Műhelykérdések

- Pegán Anita:** Győrben márciusban 15
Szalai Gáborné–Gáncsné Nagy Erzsébet–Tóth Máté: Egy új könyvtári szolgáltatásról – három tételben 24
Nemes Erzsébet: Több mint statisztika 33
Kovács Beatrix: A könyvtárak és az elektronikus információszabadság 41
Poprády Géza: A MOKKA a Google-ban 50

Konferenciák

- Giczi András Béla–Szabó Tamás Péter:** Információ, innováció, felelősség 52

Perszonália

- A magyar könyvtártügy Mädchen für alles-e 56

Könyv

- Bartók Györgyi:** Körmend IV. Bélától napjainkig – helytörténeti lexikonban 59

From the contents

László Miklós Mezey–Kornél Vajda: Interview with László Szögi, Director-General of the Budapest University Library (3)

Szilvia Szalai–Erzsébet Gáncs-Nagy–Máté Tóth: Starting mobile library services in Győr-Moson-Sopron county (24)

Erzsébet Nemes: The Library and Archives of the Central Statistical Office (33)

Cikkeink szerzői

Bartók Györgyi, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Gáncsné Nagy Erzsébet*, a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Giczi András Béla*, a Külügyminisztérium Könyvtárának munkatársa; *Jáki László*, a Könyv és Nevelés felelős szerkesztője; *Kovács Beatrix*, az Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézet szakkönyvtárának munkatársa; *Nemes Erzsébet*, a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat főigazgatója; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Poprády Géza*, az OSZK ny. főigazgatója; *Szabó Tamás Péter*, az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa; *Szalai Gáborné*, a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár munkatársa; *Tóth Máté*, a Könyvtári Intézet munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós és Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói fv.

Lapunk megjelenését támogatta a

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4440 forint. Egy szám ára 370 forint

HU-ISSN 1216-6804

„Totális átalakulásban vagyunk, immáron csaknem tíz éve”

Beszélgetés Szögi Lászlóval,
az ELTE Egyetemi Könyvtár főigazgatójával

– *Az Egyetemi Könyvtárnak újabban főhivatású PR-menedzsere van. Alig múlik el hét, hogy ne kapnánk tőle „infókat” arra nézvést, megint mivel állt elő a könyvtár, milyen újdonságok vannak nálatok. A felületes szemlélő számára is úgy tetszik, a sokáig mozdulatlanak látszó könyvtár igen intenzív és nagyszabású vállalkozásokba kezdett. Mik voltak és mik lesznek a legfőbb célkitűzések? Mik e változások legfőbb okai? Mi történik az Egyetemi Könyvtárban és miért?*

– Totális átalakulásban vagyunk, immáron csaknem tíz éve. Erre az átalakulásra a körülmények kényszere hajtott, de én tudatosan és nagyon határozottan föl is váltaltam. Szükség volt a változásokra, hiszen annak az időszaknak – ez mintegy 1950-től a nyolcvanas évek végéig, a rendszerváltozásig tartott – amikor az Egyetemi Könyvtárnak meghatározott karaktere, jól bevált funkciórendszere és munkastílusa volt, egyszeriben vége szakadt. „Válságok”, megakadások persze voltak korábban is, például a metróépítés és a vele járó galibák, az épület felújítása stb., de azért a könyvtár megtartotta hagyományos szerepét. Mindennek egyszeriben vége szakadt a nyolcvanas évek végén. Igen röviden összefoglalva a legfőbb tényezőket, amelyekről persze a későbbiekben bővebben is szólnék: berobbant ugye az informatikai forradalom, szükség volt arra, hogy az egyetemi könyvtári hálózat egy teljes integrált rendszert valósítson meg. Ettől függetlenül is meg kellett határozni, mi lehet, mi kell hogy legyen egy egyetemi könyvtár funkciója a XXI. században. Aztán célul tűztem ki azt is, hogy a könyvtár, amelynek olyan értékei vannak, hogy ezek révén kiemelkedő helye és szerepe lehet a magyar és a nemzetközi könyvtári és tudományos életben, ezeket az értékeket számba vegye, olyan helyzetbe kerüljön, hogy fel tudja őket mutatni. Végül – a fentiek következtében is – át kellett, át kell alakítani a könyvtár egész belső struktúráját.

– *Talán a leghelyesebb, ha e pontosan felsorolt momentumok mentén haladunk. Hadd kérjünk meg arra, hogy rendre kifejtsd mindazt, amit előljáróban röviden összefoglaltál!*

– Hozzánk igen későn köszöntött be az informatikai forradalom. Szegedhez, Debrecenhez képest mintegy nyolc év késéssel, 1995 körül. Számos oka volt ennek. Mindenekelőtt az, hogy a mi intézményünkben volt vele szemben bizonyos idegenkedés. Említettem, hogy igen jól beváltak, „öröknek” tűnt az Egyetemi Könyvtár hagyományos szerepe, munkastílusa. De nem volt igazi kezdeményezőkézség sem az új dolgok beindítására. És persze súlyosan esnek latba a „külső” körülmények is.

Amint jól tudjátok, az egész egyetem rendszere megváltozott. Régi karok tűntek el, újak keletkeztek, szinte állandó volt a költözés és a vele járó bizonytalanság. Hiszen aki tudja, hogy fél év múlva egészen más helyen lesz, nemigen fog informatikai kérdéseken tőprengeni. Költözés előtt, közben és közvetlenül utána aligha telepíthető adekvátan egy integrált informatikai rendszer. Elbocsátások is voltak, és nemcsak a kisebb kari és intézményi könyvtárakból, de a központi könyvtárból is. A rendszer kiépítését gátolta az is, hogy mérhetetlenül sok kis könyvtár volt az ELTE-n. A rendszerváltás idején mintegy százhusz könyvtár működött nálunk. Nos, a késlekedésnek ezeket az okait, egyiket a másik után, sikerült leküzdeni. Ma már kevesebb, mint a felére csökkent, ötvenre szűkült a könyvtárak száma, ami – azt hiszem – teljesen megfelel egy modern egyetem struktúrájának. Az elmúlt években eljutottunk oda, hogy a mai nyolc karból immáron ötben működik az integrált rendszer. Csak a későn jöttek maradtak ki, a Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar, a Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, valamint a Pedagógiai és Pszichológiai Kar. Ezek ugyanis más rendszert használnak. Egyébként is megjegyezném – számos fontos konzekvenciája van –, hogy a mai felsőoktatási rendszerben a karok nagy mértékben függetlenek, hiszen az egyetem decentralizált. Hogy azután mikor sikerül a még meglévő akadályokat elhárítani, az persze idő, pénz és akarat kérdése is. Az egyetem és a központi könyvtár vezetésén nem múlik. Örülök annak is, hogy minden kar kinyilvánította, hogy be kíván kapcsolódni az integrált rendszerbe. Nehéz munkát végeztünk, és még sok munka áll előttünk, de azért némi elégedettséggel mondhatom, hogy túlléptünk a 450 ezer rekordon. Mondhatjátok persze, hogy ez nem is olyan sok, hiszen az egész egyetemen mintegy két és félmillió könyvtári dokumentum található. De a modern állománynak, ha nem is a többsége, de igen jelentős hányada benne van ebben 450 ezerben. Persze messze állunk még attól, hogy az ideálisnak tartott ötven-hatvan százalékot elérjük.

– *Említetted, hogy meg kellett határozni, át kellett gondolni, hogy mi a helye a szerepe a XXI. században egy egyetemi könyvtárnak. Mire jutottatok, mire jutottál?*

– Nos, nem általános eredmény kieszeléséről volt szó, hanem arról, hogy a mi egyetemi könyvtárunk helyét, szerepét határozzuk meg századunk elején, a magyar könyvtárügyben is, a magyar tudományosságban is. Az informatikáról beszéltünk eddig. Az elektronika, az informatika, az internet átalakította a könyvtári, könyvtárhasználati szokásokat is, méghozzá radikálisan. Régi professzorok szívesen nosztalgáznak, ha belépnek a mi régi nagyolvasónkba. Elmondják, hogy melyik asztalnál ültek, melyik művüket melyik sarokban dolgozták ki. Egyik elődöm. Mátrai László is hosszan ír visszaemlékezéseiben arról, melyik nagy tudósak hol volt a „helye”, kik látogatták a nagyolvasót. Mára azonban a helyzet tökéletesen megváltozott. Kezdjük azzal, hogy annak a kutatási módnak, amikor a tudós egész napját a könyvtárban vagy a levéltárban töltötte, amikor a kis kutatószobákban vagy a nagyolvasókban kis műhelyek, alkotó-kutató társaságok jöttek létre, immáron végérvényesen vége van. A tudós, a kutató bejön az információért, sietve kikéri, megtudakolja, majd még inkább sietve távozik. Másolatokkal, webhelyekkel beéri, adatházisok adataira kíváncsi. Legtöbbször persze nem is a professzor jön be, hanem az adjunktusát, tanársegédét küldi be, megüzelve, mire is lenne szüksége. Természetes ez, de óriási következményei vannak a könyvtár kialakítását illetően. És persze mindez nem csupán a kutatókra, tudósokra, professzorokra jellemző. A diákok

nem kevésbé elszoktak attól, ami régen mindennapos volt, hogy beülnek a könyvtárba, és ott jegyzetelnek naphosszat. Az anyaggyűjtésre rendkívül kicsiny időt fordítanak ők is, azonnal kézbe akarják kapni, amire szükségük van, és aztán rohannak máshová. Illetve, ha megtelepszének, ha „belakják” a könyvtárat, akkor az egészen más okokból és más módon történik. Nagyon fontos számukra a közösségi életforma, a könyvtár találkahely, nagy beszélgetések, összejövetelek helyszíne, amihez persze megfelelő terek, megfelelő infrastruktúra szükséges. Büfék, társalgók, hatalmas szabadpolcos terek, ahol böngészni lehet. Sokfelé járok Európában, és igen sok olyan könyvtárat ismerek, amelyek mindezt nyújtani tudják. Az egyik legmodernebb, legszebb, legkorszerűbb hazai könyvtár, a FSZEK Központi Könyvtára mindezt a legmagasabb szinten képes adni. Az Egyetemi Könyvtár semmiképp. Nemcsak azért nem, mert sokkal kevesebb a pénze, mert nem úgy finanszírozzák, mint a főváros a FSZEK-et, hanem egyszerűen építészeti okokból. Nálunk ilyenmire egyáltalán nincs hely. De az új könyvtárhasználati szokásokhoz tartozik az is, hogy a könyvtár legyen közel, igen közel az egyetemi, kari épülethez. A hallgatóság igényli azt, hogy tőle hűsz méterre legyen a könyvtár, ne kelljen egy órát villamosoznia. Nos, ezt az igényt a kari és az intézeti könyvtárak tudják kielégíteni. A hatalmas építkezések, költözések, átszervezések során minden karon létrehozták ezeket az intézményeket. Mindebből nekünk is le kellett vonni a megfelelő következtetéseket. Az olvasótermünk látogatottsága egyre csökkent. Az már tarthatatlan volt, hogy – vizsgaidőszakon kívül – négy-öt hallgató ült a nagyolvasóban és három-négy könyvtáros felügyelt rájuk. Számítógép pedig az egész teremben egyetlen egy volt, a könyvtáros előtt. Ez a rendszer működésképtelennek bizonyult. Bezártuk tehát a nagyolvasót, illetve átalakítottuk a XVIII. századi gyűjtemény tárává, ami látvány szempontjából is óriási érték. De természetesen nem múzeumot akartunk létrehozni, hanem egy konferencia- és kiállítótermet. Megszüntettük a második emeleti kiállításainkat, levittük a vitrineket, amelyek így megfelelő millióbe kerültek, mobilizáltuk az asztalokat (addig lecsavarozva álltak), szóval konferenciák, kiállítások, tudományos programok helyszínévé alakítottuk a termet, és eközben az első emeleten, a volt szakolvasókat és a katalógusok helyiségeit átalakítva, összesen hetvenhat férőhellyel új olvasói teret alakítottunk ki. Növeltük a szabadpolcok számát, persze még így is nagyon kevés van, de – említettem – építészeti okokból mi sohasem létesíthetünk óriási tereket, ahol az olvasó szabadon barangolhat, böngészhet. Irodalom- és történettudományi, valamint vallástudományi, illetve egy általános olvasótér van, ide koncentráltuk az informatikát is. Ide hoztuk a számítógépes szolgáltatásokat, hogy egy helyen lehessen hozzájutni a könyvhöz, a hagyományos információforrásokhoz és az adatbázisokhoz, elektronikus dokumentumokhoz. Folyamatosan igyekszünk növelni a szabadpolcok számát, lépcsőket építünk a galériákhoz, egyúttal azonban folyamatosan korszerűsítjük is a szabadpolcos állományt, feltöltjük modern anyaggal, és például szervezünk egyetemi és felsőoktatási különgyűjteményt is, remek anyagunk van hozzá.

– *Mondottad, hogy a könyvtár kiemelkedő értékekkel rendelkezik, és hogy ezeket nemcsak megővni szükséges, de a nyilvánosság elé is kell tární. Ebben a vonatkozásban miről számolhatsz be?*

– Hogy az Egyetemi Könyvtárnak csodálatos kincsei vannak, köztudott. De éppen ezért szükség van arra, hogy ez az óriási érték közkinccsé váljék, hogy

belekerüljön a nemzetközi tudományos tudatba is. Elindítottunk egy hatalmas munkafolyamatot, leválasztottuk, illetve folyamatosan leválasztjuk a teljes 1800 előtti könyv- és dokumentumanyagot. Sok kollégánk ezt egyszerűen lehetetlennek tartotta, hiszen óriási mennyiségről van szó. Kétségtelen, maga a leválogatás el- tartott négy egész esztendeig. De most már kitűnően látható, hogy ez nemcsak értékmentő munkát volt, de egyúttal felfedező jellegű is. Nem kevés olyan munkát találtunk, ami egyáltalán nem volt állományba véve. Felhőborítónak tűnhet ez, de meg is lehet érteni. Nem csoda egy ekkora gyűjteményben, hogy akadtak olyan munkák, amelyeket – ilyen vagy olyan okból – nem tudtak feldolgozni, és így félretették őket. Így járt néhány héber nyelvű kiadvány is. Persze nem ez volt a jellemző, de ezt is meg kellett említenem. Mi aztán szép fokozatosan, először a tizenhatodik, majd a tizenhetedik, végül – rohammunkában, tavaly nyáron – a tizennyolcadik századi anyagot is leválogattuk. Tudnivaló, hogy külső raktárunk is van, végig kellett tehát mennünk a belső és külső raktárakon, a szakjelzetes állományon csakúgy, mint a numerus kurrensen, és az egészet együtt feltárni. Persze tudni kell, hogy anyagi helyzetünk egy csepp sem rózsás. Ennek ellenére, részint saját erőből, részint minisztériumi támogatásból sikerült olyan raktárakat kialakítanunk, amelyek – a klimatizáció kivételével – korszerű körülményeket biztosítanak, és ahová elhelyezhettük a legértékesebb állományrészeket. A tizennyolcadik századi anyag természetesen a volt nagyolvasóba került, erről már beszéltem. Biztonságban van tehát mintegy 130 ezer könyv, a kéziratokkal, folyó- iratokkal együtt 230 ezer dokumentum. Természetesen nemcsak nálunk vannak értékes, ritka, régi könyvek, dokumentumok, hanem a kari és intézeti könyv- tárakban is. Ezek felmérése, lajstromozása is megtörtént. Nyilvánvaló, hogy a legtöbb, a döntő mennyiségű anyag azért a központi könyvtárban található. Nem csoda, hiszen az OSZK után az Egyetemi Könyvtár a legnagyobb régi könyves gyűjtemény Magyarországon. Ezt védeni kell, és feldolgozását maximálisan korszerűsíteni. Erre a célra hoztam létre a Régi Nyomatványok osztályát, és persze változatlanul működik a Kézirattár is. A két osztály közt a gyűjtőkört gondosan elhatároltuk. Az RMK a kézirattárnál maradt, az ősnymtatványok úgyszintén, ezt a hagyományok kívánják így. Ami a nagyságrendet illeti: a tizenhatodik szá- zadi anyag tízezer dokumentum. Mind a tízezer, a teljes anyag bekerült egy elekt- ronikus katalógusba, és készül az OSZK-val egyeztetett legmodernebb feldolgo- zása, amit betehetünk majd az európai nagy adatbankba is. Minden címlapot és illusztrációt digitalizálunk, és betesszük a leltári adatok mellé a digitalizált képe- ket, amelyek így az interneten elérhetővé válnak. Már most látszik, hogy hatalmas az érdeklődés iránta. Sok meglepetés is ért minket a feldolgozás során. Termé- szetesen tudtuk, hogy mink van, de számos új adatra, tényre derült fény például posszeszorok, illusztrációk tekintetében. Két embert állítottam rá a tizenhetedik századi anyagra, a tizennyolcadik századié még egyelőre nem kezdődött meg. Ez majd egy tízéves program lesz. Legalábbis szeretnénk eljutni addig, hogy a XVI. és XVII. századi anyag teljesen fel legyen dolgozva, a XVIII. századival még utódainknak is lesz dolga.

Olyan állomány ez, amit még messze nem ismernek a könyvtári és a tudom- ányos világban. Senki nem vitatja jelentőségét, hiszen ez az egyetem, az egyet- em vezetése számára presztízszt is jelent. Ha külföldi vendégek jönnek – márpedig gyakran jönnek –, hozzánk hozzák el, és nemcsak a közelség miatt, hanem első-

sorban azért, mert két nap alatt minden igényt kielégítő, bámulatot kiváltó tematikus kiállítást rendezhetünk anyagunkból. Nagy érték az, amit így az egyetem fel tud mutatni, de ez sajnos, nem jelenti egyúttal azt is, hogy megfelelően támogatnának anyagilag is. Szomorú dolog, hogy az elmúlt három évben már a minisztériumtól sem kaphattunk támogatást. Korábban, 2002-ben és 2003-ban még igen. Ma már, akár technikára, akár – mondjuk – tűzvédelemre pályázunk, azt a választ kapjuk, hogy nincsen pénz. Én igen szomorú dolognak tartom, hogy a nemzeti kulturális örökségnek ez a kiemelkedően fontos és értékes része minimális összegben sem részesülhet.

– *És mi a helyzet a többi anyaggal? Az állománynak azokkal a részeivel, amelyeket nem kellett leválogatni?*

– Már tavaly nyáron megkezdtük ezeknek az állományrészeknek a rendberakását és revízióját is. És itt álljunk meg egy pillanatra. Igen nagy dologról van szó, izgalmas szakmai kérdésről. Ez a könyvtár nemsokára 450 éves lesz. 2011-ben üli jubileumát. És ebben a könyvtárban, ez alatt a négyszázötven év alatt soha nem volt még teljes körű revízió. Részrevíziók természetesen voltak. De hát hatalmas átalakulások is voltak, világháborúk, forradalmak, számos rekonstrukció stb. Külső raktárakba és raktárakból is költözködtünk, és el lehet képzelni, mit jelent mindez a több mint másfélmillió állomány esetében. Nem az elődeimet bírálom, de iradatlanul nehéz mindezt egy ilyen hagyományú és történetű könyvtárban végigvinni. Három éve elkezdtük a numerus kurrens állomány teljes körű revízióját, és ma a munka legvégén járunk. Most már fogjuk tudni, hogy mi hiányzik az 1951 utáni állományból. Most épp a hiánylisták összeállítása folyik. Meg kell mondanom azt is, hogy nem elhanyagolható szempont, mely szerint ez egy kölcsönző könyvtár. És ugye a hallgatók sokszor nem hozzák vissza a kikölcsönzött munkákat. De a professzoroknál is gyakran húsz évig „lakik” kint a könyv, és bizony nem könnyű egy akadémikus professzort arra felszólítani, hogy ugyan hozza már vissza a kikölcsönzött műveket. Igen nagy eredmény lesz, ha a revíziónak ez a része lezárul. Akkor hozzáfoghatunk a szakjelzetes állományrész revíziójához. Minden mű, ami 1800 előtt keletkezett, teljesen védve van, le van számolva, és olyan raktárban található, ahonnan nem tűnhet el. Ez az állományrész természetesen nem is kölcsönözhető. Hátra van még mindaz, ami 1800 utáni és nincs benne a numerus kurrens leltárban. Jelentős, igen jelentős mennyiség ez. Nem holnapra végzünk vele. De – hogy úgy mondjam – a munka eleje és vége immár elvégeztetett.

Sokan és sokszor bírálták az Egyetemi Könyvtárat azért, hogy azt sem tudja, milyen állománya van. Hiszen nem ritkán előfordult, hogy a katalógusban megtalált könyv a raktárban nem találtatott. A revízió végeztével ilyen már nem fog előfordulni. De persze érdemes azt is meggondolni a bírálatok megfogalmazása kapcsán, hogy nem egy kétszázéves állományú – mondjuk – megyei könyvtárról van itt szó, amelyben amúgy is döntően csak modern könyvek fordulnak elő. Ebben a könyvtárban a XI. századból is vannak könyvek.

– *Igen népszerűek a könyvtár kiállításai. Tanúskodnak erről nemcsak a látogatók számát bemutató kimutatások, de a közhangulat is. Sokan és kedvvel járnak ide – kiállításnézőbe. A tudományos közvélekedés sem akárhol tart számon néhány „vernissage”-t. Szólnál tevékenységeteknek erről az oldaláról is?*

– Mondottam, hogy van bizonyos kulturális központ szerepünk. Kincseink vannak, és ezeket mutogatni is szeretnénk. A nyilvánosság elé bocsátani is vágyánk, de felkéréseink is vannak, például vendégek esetében. Eldöntöttük, hogy kéthavonta új kiállításokkal állunk elő. Hogy a kiállítótermünk új, arra már utaltam. Többségében belső, vagyis saját anyagból való kiállításokról van szó, de éppen nem riadunk (eddig sem riadtunk) vissza attól, hogy „hozott”, külső anyagból dolgozzunk. Én ezt szakmai szempontból is igen fontosnak tartom, de van egy olyan oldala is a dolognak, hogy ez a „műfaj” hoz valamennyi pénzt. Anyagilag is rá vagyunk utalva-szorítva. Többek közt ezért is vettünk fel „piáros” munkatársat, hogy az értékeinket kellőképpen tudjuk propagálni. Ez ma már elengedhetetlenül fontos. Rendezünk – lent az aulában – kamarakiállításokat is. Hogy – amint mondjátok – jó a „sajtója” a dolognak, annak nagyon örülök.

– *Az ELTE könyvtára nemcsak könyvtár, hanem múzeum is. És ráadásul levéltár. Miként áll össze mindez? Hiszen különböző típusú, hagyományú intézményekről van szó?*

– Pontosítsunk. Az ELTE Könyvtár és Levéltár jogilag két külön intézmény. Persze személyi szimbiózisban, mivel én vagyok mindkettő igazgatója. Történelemszlevesztáros vagyok, mindkettő igen közel áll a szívemhez. De van bizonyos reális kapcsolat is a két intézmény között. Az egyetem levéltára elköltözött a Ludovika térről, egy része itt, ebben az épületben kapott helyet, más része az egyetem nagylelkű támogatása révén a Maglódi úton kapott egy új, remek épületet. A két intézmény igen szorosan együttműködik egymással, de azért jogilag két külön entitásról van szó. Magam úgy gondolom, hogy nagyon helyes, ha egy ekkora, ilyen színvonalú egyetemnek van könyvtára, levéltára és múzeuma. Nos, múzeuma még nincs, de – latensen – épülőben van. A fontos az, hogy egyrészt az e közgyűjtemények közötti minél szorosabb és intenzívebb együttműködést valósítsuk meg, másrészt ügyeljünk arra, hogy nem teljesen kompatibilis rendszerekről, intézményekről van szó. Személyemben találkoznak ugyan, de gondosan ügyelek arra, hogy mindegyik intézmény a saját érdekeire is nagyon figyeljen, hogy éppen saját profiljaik minél teljesebb kidolgozása miatt tudjanak minél szorosabban együttműködni. Egy szubjektív megjegyzés: amikor különböző levéltári karrierlehetőségek nyíltak meg előttem, én – nagyon tudatosan – ezt a posztot vállaltam el. Harminc éve tanítok az ELTE-n, fő kutatási területem a felsőoktatás-történet, tehát az én belső szívügyeim azok az intézmények, amelyekről szóltunk, és amelyek az ELTE intézményei. A kutatási időm rovására is nagyon sok időt áldozok rájuk, de hát óriási értékű gyűjteményekről van szó, és ezeknek a rendbehozatala gyönyörű feladat. Szeretném, ha mind a könyvtár, mind a levéltár, és a jövőben nyilván megalakuló múzeum is például értékű intézmények lennének.

– *A NKÖM Könyvtári Főosztályának vezetőjével, Skaliczki Judittal készített interjúnkban föltettünk egy, a felsőoktatási könyvtárakkal kapcsolatos kérdést is. A főosztályvezető asszony – többek közt – a következőket mondta: „...igaz, hogy hiányzik egy átfogó, a felsőoktatási könyvtárakra érvényes fejlesztési stratégiai koncepció. Nem rendezett a könyvtárak jogi státusa az egyetem szervezetén belül, és – ami a legnagyobb gondot jelenti – a finanszírozási elvek sem egyértelműek”. Te miként vélekedsz e kérdésről?*

– A rendszerváltás óta mind a tudományos kutatás, mind a felsőoktatási könyvtárak ügye hátrányos megkülönböztetésben részesült. Ahogyan például most a kötelezőpéldány-szolgáltatás történik, az számomra érthetetlen. Az ország első számú egyetemi könyvtára hivatalosan egyetlen köteles példányt sem kap, persze bizonyos maradványpéldányok kivételével. De az alapműveket, a kézikönyveket, a tankönyveket, így az Osiris Kiadó alapvető kiadványait nem kapjuk meg, ezeket nekünk kell megvásárolnunk. Annak idején azt hallottuk, hogy az ODR révén hozzájutunk majd ezt kompenzáló bizonyos támogatásokhoz. De hát az ODR egészen más. Remek dolog, igen hasznos funkciót tölt be, de ebben a vonatkozásban rajtunk nem segít. Tragikus dolog az, hogy a könyvtár dologi költségvetése folyamatosan csökken. Nominálisan ugyanaz, de hát ez éppen egynolcados vagy egytizedes csökkentést jelent. Hogyan tudnánk így bármelyik európai egyetemi könyvtárral versenyezni? Én magam két évig voltam az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának elnöke, aztán egészségügyi okokból lemondtam, de utódom, Virágos Márta is ugyanazért küzd, amiért én: hogy a felsőoktatási könyvtárak helyzetét valahogy szabályozzák. Részint, hogy egységes szerkezetű könyvtár legyen az egyetemeken, részint, hogy a finanszírozást valamiképpen határozzák meg. Ebből semmi nem került bele a törvénybe. Szinte csak megengedő jelleggel szerepel az, hogy az egyetem könyvtárát tarthat fenn. Tragikus. Kértük a miniszter urat, kértünk számtalan notabilitást. Mindenki azt válaszolta, hogy ez úgynevezett kerettörvény, amely ilyen „részletkérdésekkel” nem foglalkozhat. Ennek is a következménye, hogy az integrált egyetemek karokra esnek szét, a hallgatói normatívát a karok kapják, már szinte jótékonyágnak számít, ha fenntartanak központi intézményeket, akár a rektori hivatal, akár egy központi egyetemi könyvtár. Szeged persze kivétel, ott született egy csodálatos könyvtár, de ez egy különleges, egyedi-egyszeri eset és beruházás. Nálunk például a karok kimondták, hogy a központi könyvtár ne fizessen elő külföldi folyóiratokra, hogy a külföldi folyóirat-rendeléseket meg kell szüntetni. Óriási eredmény, hogy folyóirataink egy hányadát meg tudtuk őrizni. Ennek viszont az az „ára”, hogy a külföldi könyvek – aminek a területén mi mindig nagyon erősek voltunk, a vallási, a középkorral foglalkozó művek – aligha beszerezhetők. 1970-ben még meg lehetett nálunk találni a legfrissebb német, francia, spanyol stb. szakkönyveket. Ma már aligha. Nincs meg a könyvtárban a legfrissebb szakirodalom. Minden egyetemi tanácsülésen elmondom, hogy az egyetem két lábon áll: a minőségi oktatók az egyik, és a könyvtár, az információk tára a másik. Ez a második kiesni látszik. Biztos vagyok benne, hogy ezt a helyzetet meg kell változtatni. De hát a könyvtárügynek önmagában koránt sincs akkora befolyásolási képessége, hogy érdemben tehetne valamit. Így az egyik legnagyobb problémánk, hogy nem tudjuk szinten tartani a külföldi szakirodalom beszerzését.

– *Aki megfordul a könyvtárban, már az előtérben találkozhat az intézmény kiadványainak kínálatával. Még a ritkábban idelátogató számára is úgy tetszik, hogy hatalmas és sokfelé ágazó tudományos munkálkodás folyik az intézményben. Kérjük, szólj e vonatkozásban is a könyvtárról, tehát mint tudományos műhelyről.*

– Amikor a könyvtár funkcióiról, feladatairól beszéltem, nem említettem, de nyilvánvaló, hogy az Egyetemi Könyvtár nem egyszerűen a hallgatók igényeit kielégítő kölcsönző, hanem tudományos könyvtár. Régi tudományos rangját fel kell újítania. Nagy küzdelem ez, mert igyekezni kell a munkatársakat támogatni

abban, hogy tudományos fokozatokat szerezzenek. Ugyanakkor parttalanul nem lehet ezt csinálni, mert akkor a feldolgozó és egyéb könyvtári munkák látják kárát. Finom egyensúlyt kell tartani. Az elmúlt években három munkatárs szerzett tudományos fokozatot, még többen járnak doktori tanfolyamra. Azt szeretném elérni, hogy legalább hat-nyolc olyan szakember dolgozzon nálunk, aki PhD-fokozattal bír. Van olyan kollégánk is, aki akadémiai doktor. Döntően két osztály van, amelynek munkája eminenter tudományos jellegű, a Kézirattár és a Régi Nyomtatványok osztálya. Ezeken a területeken képes és tud tudományos eredményeket felmutatni a könyvtár. Aki persze tudományos munkát végez, akinek kutatónapja van, attól elvárom, hogy rendszeresen publikáljon. Azt hiszem, hogy szép eredmény, hogy újraindítottuk a könyvtár évkönyvét. Mostanra már ugyanannyi kötetete jelent meg, mint a régi folyamnak. Fialat kutatóink itt is publikálnak, de persze ez nem jelenti azt, hogy professzorokat is ne tudnánk megnyerni ennek az orgánumnak. A katalógusok, elektronikus katalógusok, az RMK-ról, az ősnymtatványokról, a metszetekről készült kiadványok jelzik könyvtárunk tudományos aktivitását, elért eredményeit. Egyedülálló adattárakat adunk közre felsőoktatás-történeti sorozatunkban, és az ELTE történetét taglaló kiadványsorozatunk is a huszonötödik kötetnél tart. Publikációink némi pénzt is hoznak a „konyhára”. Tavaly 150 ezer forintért vásárolták meg a kiadványainkat.

– *Végül, hiszen ezt az interjút csak abbahagyni lehet, befejezni aligha, szólnál-e valamit nemzetközi kapcsolataitokról?*

– Nekem mániám a közép-európai együttműködés. Az egyetem különben is nemzetközi intézmény. A saját kutatásaim is olyanok, hogy nemzetközi kapcsolatok nélkül elképzelhetetlenek. Külföldi egyetemeken sokszor kutatok, és természetesen kapcsolatokat építetek ki. Együttműködünk számos külföldi egyetemmel és egyetemi könyvtárral, igen sokkal ezt az együttműködést frásos szerződés is rögzíti. Ilyen szerződésünk van Túrócszentmártonnal, Kolozsvárral, Prágával, Béccsel, Heidelberggel, Berlinnel és Krakkóval. Újabban nagyon jó viszonyunk alakult ki Belgráddal is. Kiállítást rendeztünk a szerb felkelés kétszázadik évfordulójára, aminek ottani kollégáink nagyon örültek, és azóta egyre intenzívebb a kapcsolatunk. Mivel én egyetemtörténeti kutató vagyok, hát legalább ötven egyetemmel állok kapcsolatban. De az elsődleges számomra a Kárpát-medence. A magyarság kultúráját itt lehet megőrizni és megmenteni.

– *Nagyon köszönjük az interjút, és őszintén kívánunk Neked személy szerint is, könyvtáradnak is további jó munkát!*

Mezey László Miklós–Vajda Kornél

Folyóirataink

Az alábbiakban Jáki Lászlónak, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum volt fősztályvezetőjének, az újraindulástól a *Könyv és Nevelés (KÉN)* felelős szerkesztőjének írását adjuk közre. Nem mi tesszük ezt egyedül. A cikk természetesen meg fog jelenni a KÉN-ben is, a felelős szerkesztő szándéka szerint más pedagógiai és könyvtári folyóiratokban, lapokban is. Nem azért, hogy törvényesítse a néha-néha előforduló „tévedéseket”, amikor véletlenül ugyanaz a cikk itt is, ott is megjelenik, hanem azért, hogy a remélhetőleg széles körű vitának gazdag bázist teremtsen. A 3K szerkesztőtől távol áll, hogy olvasóit a lap belső, interim problémáival traktálják. Egyetlen lapnak sem lehet célja, hogy önmagáról szóljon. Olvasóit a lap tartalma érdekli, nem a médium, a közeg, amelyben megjelenik. Úgy véljük azonban, hogy időnként, egyszer-egyszer erre a közegre is fókuszálni kell. Éppen azért, mert egy-egy szakma lapjainak sorsa, jellege maga is szakmai kérdés, méghozzá nem is utolsó. Bizonytalán sokan tudják, hogy a könyvtári lapok gyakorta tartanak egymás közt megbeszéléseket. Ezek túlnyomó többsége a nyilvánosság kizárásával történik, éppen a fentiek értelmében. Néha azonban szükségesnek látszik, hogy a szakma magával a lapokkal, lapjaival is foglalkozzék. Jáki László cikke ezt teszi és ezért készült. Mi pedig helyet adtunk neki. Éspedig nemcsak azért, mert a mi olvasóink között is sok a könyvtárostanár, az iskolai könyvtáros, vagy más okból KÉNT forgató. Hanem azért, mert csaknem mindenre, amiről Jáki László szól, érvényes a de te fabula narratur (rólad szól a mese) ősi mondása. A tartalmi kérdésekről kell szót ejtenünk, és Jáki László remekül exponálja őket. Sok lap kell-é avagy kevés is elegendő? Milyen legyen a nyomtatott és az elektronikus változat viszonya, aránya? Mi tartozik egy lap profiljába és mi csak félig-meddig, vagy egyáltalán nem? Milyen legyen a lap „stílusa”? A cikk persze nem vet fel minden lehetséges kérdést. Újabb és újabb kérdések merülnek fel. Valamint – nyilvánvaló – válaszok is. Jákiéval egyetértők vagy épp ellenkezőleg. Természetesen nem szeretnénk, ha a jövőben csak ilyesféle kérdések foglalkoztatnák olvasóinkat. Amiként azonban többször is kértünk minden olvasót, hogy kemény bírálatával (avagy édes dicséretével), javaslataival vagy ellenérzéseinek jelzésével forduljon hozzánk bizalommal, akként ezúttal arra kérjük őket, hogy – Jáki cikke nyomán is – gondolja át ezeket a problémákat, és jelezze, milyen eredményre jutott. Az ilyen kérdésekben a tapintat fölötte kártékony. Nem vagyunk érzékeny fájvirágok (ha mégis azok lennénk, úgy kell nekünk), szeretjük a nyers, de egyenes szót, tudjuk élvezni a paprikás-borsos bírálatot is. Szóval, előre hát! (VK)

Folyóirataink jelene és jövője

Tanácskozásra ültek össze a pedagógiai folyóiratok szerkesztői, hogy megvitatassák milyen teendők vannak fennmaradásuk érdekében. A beszélgetés tehát a pénzügyi gondokkal kezdődött. Köztudott, hogy a támogatások csökkennek, a költségek emelkednek, így egyre nehezebb a tervezés, a távlatokban való gondolkodás, sőt maga a fennmaradás is.

A helyzet megítélésében, a jövőt illetően a vélemények eltértek egymástól.

Voltak, akik a kiutat a támogatók körének bővítésében látták. Elhangzott, hogy keresni kell a kapcsolatot bankokkal, kiadókkal, szponzorokat kell találni, reklámokkal kell növelni a bevételt stb. Mások jobb, érdekesebb szerkesztésben keresték a megoldást.

A kérdésnek természetesen százados múltja van. Nem volt olyan korszak – kivéve a szocializmus évtizedeit – amikor a folyóiratoknak ne lettek volna pénzügyi gondjai. (E korszak értékelése azonban más lapra tartozik.) A gondokat a panaszos szerkesztői írások mellett bizonyítja a lapok rövid élettartama, a megannyi kényszerzsinór, az alacsony példányszám. E szomorú történetben már-már humoros, ugyanakkor nagyon szomorú történet, hogy a két világháború között volt olyan folyóirat amelyik üres lapkeretet jelentetett meg, csak azért, hogy engedélye megmaradjon.

Az ismert gondok, nehézségek mellett azonban tény, hogy a folyóiratok mögött különböző korokban, eltérő intenzitással, de érdeklődő, a folyóiratokkal azonosuló, ezekért áldozatot vállaló írók, szerkesztők és leginkább olvasó pedagógusok voltak.

Sajnos, erről ma nem beszéltünk. Az egyéni előfizetés szinte ismeretlen, az olvasottságról nincs adatunk, de talán jobb is ezt nem feszegetni.

A változások tényét, a valóságot nemcsak észre kell venni, hanem ezekből a következtetéseket is le kell vonni. Szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a pedagógusok érdeklődése csökkent, informálódási szokásaik megváltoztak, szakmai azonosulásuk, hivatástudatuk enyhén szólva is megváltozott. De akkor még, nem beszéltünk túlterhelésükről, amelyben egyaránt megtalálhatóak a fizetésükből adódó szociális gondok, mint a tényleges iskolai elfoglaltságok növekedése.

Számomra tehát a fő kérdés az, hogy tudunk-e olyant (és úgy) írni, amely lázba hozza olvasóinkat. Vannak-e olyan írásaink, amelyek vitát váltanak ki a tantestületben? Vannak-e reagálások írásainkra? Van-e példa arra, hogy többen örömeinkben vagy mérgükben tollat ragadnak és vitatkoznak? Tény, hogy voltak ilyen korszakok (talán leginkább a dualizmus idején), tény, hogy most más világ van, de az is tény, hogy ezt mint kiindulópontot figyelembe kell vennünk. Ügyeskedhetünk, kereshetünk támogatókat de ennek vannak következményei. A kiadók által támogatott módszertani folyóiratok burkolt reklámok, s mint ilyenek csökkentik – ha még van ilyen – „tudományunk” hitelét, és ennek negatív következményei ugyancsak megjósolhatók. Nemkülönbön fontos tudnunk, hogy a támogatók – pl. a bankok – csak olyan folyóiratot fognak támogatni, amelynek vannak olvasói.

A kör tehát bezárul. Lehet ideig óráig bővészkednünk, ilyen-olyan módon támogatókat kereshetünk és találhatunk, de a pedagógiai folyóirat-irodalom csak akkor életképes, ha nemcsak külső forrásai, támogatói vannak, hanem olvasói, a közölt információkra éhes, azt igénylő felhasználói.

Mindez szellemi-szakmai aktivitást igényel. Kellenek egymástól eltérő értéket hordozó, egymással vitatkozó, egymástól eltérő prioritásokat képviselő folyóiratok. A viták, kritikák különben mindig gyenge pontjai voltak folyóiratainknak. Jankovits Miklós fogalmazta meg 1937-ben, hogy „a megfelelő szakirányú és komoly bíráló hangja jóformán teljesen kiveszett nevelésügyi folyóiratainkból”. Jankovits is hiányolta, mi is hiányoljuk a tankönyvkritikát. A *Könyv és Nevelés* külön rovatot indított a tankönyvkritikák számbavételére. A rovatot később meg kellett szüntetni, mert a reklámszagú könyvismertetést a legnagyobb jóindulattal sem lehetett kritikának nevezni.

Ma 30-40 pedagógiai folyóirattal számolhatunk. Számuk a múlt század elején közel száz, a két világháború között 60-70 volt. Többször leírtam, de most sem tudom, hogy ez sok volt vagy kevés?

Kevés, ha valamennyi hozzájárult a pedagógus társadalom tudományos-szakmai fejlődéséhez, mint önálló értelmiség réteg megerősödéséhez. Sok, ha nem járultak hozzá a fentiekhez, ha nem olvasták, akikhez szóltak, fennmaradásukat csak külső támogatás tartotta fenn. Mert külső támogatás akkor is volt. A rangosabb folyóiratok – ilyenek tekinthetjük például *Magyar Paedagógiát*, *A Cselekvés Iskoláját* – rendszeres minisztériumi támogatást kaptak. 1916-ban például Klebelsberg – akkor még államtitkár – engedélyezte, hogy az Országos Paedagogiai Könyvtár és Tanszermúzeum által kiadott *Paedagogiai Értesítőt* – mivel az „oly hasznos és szükséges tudnivalókat tartalmaz” – az iskolák általányából minden középiskola megvásárolhatja. E megoldáshoz hasonló most is elhangzott. Egy szerkesztő javasolta, hogy az iskolák költségvetésében minisztériumból támogatott pántlikás tétel szerepeljen, amely csak folyóirat vásárlására fordítható. A központi támogatás mellett azonban voltak olyan kezdeményezések is (pl. a Budapesti Polgári Iskola), amikor iskolai rendezvények (pl. bálók) bevételeivel támogatták a folyóirat megjelenését.

Meggyőződésem, hogy mindezek a problémák nem pusztán a szerkesztőségek belső ügyének tekinthetők. A megoldásnak csak kisebbik hányada oldható meg jobb szerkesztéssel.

Az igazi megoldásnak társadalmi-oktatáspolitikai gyökerei vannak. Az aktív, nyitott pedagógiai közélet megteremtése még az oktatásügyet is meghaladó társadalmi feladat. Csak példaként említem, hogy 1953-ban, a szabadabb légkör legkisebb fuvallata (Nagy Imre megjelenése a politikai életben, illetve az akkor hozott párthatározat) a helyi kezdeményezésű folyóiratok ugrásszerű emelkedésével járt együtt.

Természetesen – amint ezt már érintettem – ez nem jelenthet felmentést számunkra. Keresni kell a valódi vitákat, egymás mondanivalójának kiegészítését vagy továbbvitét, szűkebb tematikájú szakmai lapok és az úgynevezett központi lapok kapcsolatát, a szellemi együttműködést. Jankovits Miklós fogalmazta meg 1937-ben, hogy a nevelésügyi folyóiratok nem munkálkodnak együtt, szervezetlenek. „A megszervezettség hiánya kétségtelenül első és fő oka annak, hogy nevelésügyi folyóirataink nagy számuk ellenére sem képesek azoknak a követelmé-

nyeknek eleget tenni, amelyeket a neveléstudományi tevékenység rendszeressége tőlük joggal megkövetel.”

A másik – szerintem hihetetlenül fontos – téma volt a papír- és az internet-változat kérdése. Az álláspontok itt is eltérők. Az internet teljes elutasításától annak kizárólagossá tételéig különböző vélemények hangoztak el. Sajnos azonban, nem jutottunk el a lényeg megragadásáig. Ez pedig nem lehet más, mint ki kell munkálni a két információhordozó közötti különbségek megfogalmazását, és szakértelemmel preferálni az előnyösebbet. A versenyben, illetve a döntésben nyilvánvaló szubjektív elemeket minimálisra kell csökkenteni, és azon kell gondolkodni, hogy milyen információkat lehet olcsóbban, gyorsabban, biztonságosabban, de leginkább hatékonyabban célba juttatni.

Talán a hagyományos papírformájú folyóiratban preferálni lehet az olvasmányosabb információkat, amelyek a hagyományos olvasási szokásainknak jobban megfelelnek, elsősorban gondolatokat ébresztenek. Az internetváltozatban inkább a dokumentálás az elsődleges.

A Könyv és Nevelés 2006. évi 1. számában tétova kísérletet tettünk a két változat kapcsolatának tudatos keresésére, vállalva az útkeresés hibalehetőségeit. Így például olyan témák esetében, ahol a történelmi előzmények fontosak, ott mint háttérinformációkat az interneten közöltük. Ilyen volt például a memoriter kérdése. A kérdés mindig vitatott volt, az ezzel kapcsolatos vitáknak évszázados előzményei vannak. Ezért úgy ítéltük meg, hogy fontos igényesen érdeklődő olvasóinknak lehetőséget adni arra, hogy tájékozódjanak az előzményekben. Csak-hogy nem profilunk a neveléstörténet, nem nehezíthetjük el folyóiratunkat történelmi szemelvényekkel. Figyelembe vettük a terjedelem szabta korlátokat, valamint azt is, hogy nem minden olvasónkat érdeklík a történelmi előzmények.

Más esetben olyan dokumentumjellegű információkat tettünk az internetes változatba, amelyek kiegészítik, alátámasztják a papír alapú változatban közölteket.

Amennyiben ez a gondolatmenet elfogadható, akkor keresni kell a két változat közötti kapcsolatot. Közlünk például egy írást a két világháború közötti gimnáziumi könyvtárakról. Az írás szerény információkra épülő, teljességre nem törekszik, pusztán adalékokat közöl tíz iskola könyvtáráról. Az írás legfontosabb megállapításait a papír változatban közöljük, jelezve, hogy az adatok, táblázatok stb. az internetes változatban elérhetők. Ugyancsak példaként említjük, hogy a folyóirat belső borítóján mindig egy iskola épületének képét közöljük, rövid aláírással. Most a kép mellett utalunk rá, hogy további képek és információk az iskoláról az internetes változatban láthatók, illetve olvashatók. A kép nem tartozik szorosan folyóiratunk profiljához, de meggyőződésünk, hogy lesznek olvasóink – bocsánat, talán inkább nézőink –, akiket érdekelni fog az iskola külső képe után az iskola belseje is.

Amint említettem, tétova próbálkozásról van szó, és így írásom megállapításai is nyilvánvalóan több ponton vitathatóak.

Legyen talán ez egy kísérlet a vitára, a közös gondolkodásra. Ha sikerül írással vitát provokálnom, akkor megtettük az első lépést, írásom elején megfogalmazott igény megvalósításának irányába.

Jáki László

Győrben márciusban

Győr-Moson-Sopron megye e néven csupán másfél évtizede létezik; mai területe az elmúlt évszázad számos közigazgatási változása nyomán alakult ki. Ezen a területen 1918 előtt három önálló megye (Győr, Sopron és Moson) volt; az utóbbi magában foglalt hét, 1884-ben Pozsony megyétől ide csatolt szigetközi települést is. A trianoni döntés után – melynek értelmében Sopron és Moson megyék közel fele Auszriához, Győr megye Dunától északra fekvő része Csehszlovákiához került – 1924-ben összevonták Győr és Moson megyék megmaradt részeit, majd 1950-ben egyesítették az addig önálló Sopron megyével; az így létrehozott közigazgatási egység hivatalos neve Győr-Sopron megye lett. 1990-ben – tekintettel a történelmi előzményekre – Győr-Moson-Sopronra változtatták a megye elnevezését, amelyhez a '90-es években több Veszprém megyei község is csatlakozott: előbb a „visszatérő” (az '50-es évekig Győr megyéhez tartozó) Gyarmat, Szercecseny és Csikvánd, majd nyolc további település – így alakult ki Győr-Moson-Sopron megye mai területe.

Nem véletlen tehát, hogy a helyismereti gyűjtemény működéséről kezdjük a beszélgetést Horváth Józseffel, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár igazgatójával.

– A helyismereti gyűjtemény az 1960-as évek elején jött létre Sinay Jenő – a könyvtár későbbi igazgatója – vezetésével. A megye történeti múltja miatt három egykori vármegye történeti anyagát gyűjtjük. Természetesen Győr megyéről van a leggazdagabb gyűjteményünk – hiszen ennek gyűjtését már jogelődünk megkezdték –, de igyekszünk Moson és Sopron megyére vonatkozó irodalmat is a teljesség igényével beszerezni. Régi folyóirat-állományunk is igen értékes: a kezdetektől gyűjtjük a megyei hírlapokat, folyóiratokat. Állományvédelmi okokból, valamint hiánypótlás céljából a régebbi újságok mikrofilmen is megtalálhatók, amelyekről közvetlenül másolat készíthető. Teljességre törekvően igyekszünk összegyűjteni napjaink sajtótermékeit is, így például az iskolai újságokat és az önkormányzati lapokat, a falvak újságjait. Aprónyomtatvány gyűjteményünk a különféle eseményekről készült meghívókat, terjesztésre szánt helyi prospektusokat, reklám szórólapokat, egyéb vállalati, gazdasági kiadványokat, névjegykártyákat, kereskedelmi katalógusokat, gyászjelentéseket és alkalmi politikai kiadványokat foglal magában. A mintegy 36 000 darabból álló helyismereti képgyűjteményben olyan lényképeket és képeslapokat őrzünk, amelyek megyei helyeket, eseményeket, személyeket ábrázolnak. Az 1945 előtti képeslapokat digitalizáltuk, és a honlapunkon is elérhetőek.

Természetesen Kisfaludy Károly, a könyvtár névadója, emlékét is ápolják a könyvtárban. Elevenítsük fel most röviden életének fontosabb eseményeit!

Kisfaludy (1788–1830) a Győr megyei Téten látta meg a napvilágot. Élete első fele a sikertelenségek sorozata: iskolája, katonai karrierje, festőművészi pályája mind félbeszakadt. A győri bencéseknel tanult, de fegyelmezetlen magatartása miatt ki kellett maradnia az iskolából. Részt vett a Napóleon-ellenes háborúban, és főhadnagyként hagyta ott a császári hadsereget 1811-ben – apja ekkor kitagadta. Bécsben festészetet tanult, de kimaradt a művészeti akadémiáról. Helyette színházi előadásokra járt, megismerkedett a kor romantikus képzőművészeti irányzatával.

1817 tavaszán telepedett le Pesten. Sorra jelentek meg művei: versek, elbeszélések, tanulmányok, kritikák. Történelmi tragédiái és társadalmi vígjátékai a vidéki és a fővárosi színházak kedvelt darabjai voltak. Ilyenek például A kérők, Csalódások, A pártütők.

1821 végén megalapította gyorsan népszerűvé vált irodalmi almanachját, az Aurórárt, amelyben Kazinczy Ferenc, Katona József, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, a fiatal Bajza József és Toldy Ferenc írásai jelentek meg.

*1826-tól az irodalmi élet vezérévé vált, a köré szerveződött fiatal írókat tanította, bírálta műveiket, vitatkozott velük, a kritika megbecsülésére és felhasználására biztatta őket. Legnevesebb tanítványa Vörösmarty Mihály volt.**

– Kisfaludy Károly emlékét hogyan őrzik a könyvtárban, a városban?

– 2006. március 17–19. között – immár 43. alkalommal – ismét megrendezésre kerül a nagy hagyománnyal bíró megyei művészeti fesztivál, a Kisfaludy Napok. A Bartók Béla Megyei Művelődési Központ Kht, a Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzat, a Szülőföldünk Megyei Honismereti Egyesület és a Társadalmi Egyesülések Megyei Szervezete által közösen szervezett program három napon át nyújt – számos területen és kategóriában – bemutatkozási lehetőséget a megye valamennyi középfokú oktatási intézményében tanuló fiatal számára. A könyvtár is részt vesz ebben a programban. Tavaly november 21-én volt Kisfaludy Károly halálának 175. évfordulója. A városban tudományos konferenciát szerveztünk a Xántus János Múzeummal együttműködve. Többek között Kerényi Ferenc irodalomtörténész is előadó volt ezen a rendezvényen. Mi magunk egy Kisfaludy-bibliográfiát adtunk ki, amelyet munkatársunk, Róka Lászlóné készített; magam egy tanulmányban – mely az *Arrabona* című múzeumi évkönyvben látott napvilágot – Kisfaludy Károly téti és győri kultuszának történetét igyekeztem bemutatni.

– Visszatérve a megyére: Győr-Moson-Sopron megye a határ mentén helyezkedik el. Milyen a kapcsolattartás a határ menti magyar könyvtárakkal?

– Mind Szlovákia, mind Ausztria határ menti magyar könyvtáraival jó a kapcsolatunk. Ebben nagy szerepe van annak is, hogy szakmai szervezetünk, a Kis-

* Forrás: <http://www.kkmk.hu/nevado>

alföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete sokat tesz a kapcsolatok ápolásáért: a közös rendezvények, a kölcsönös tapasztalatcserék rendszeresnek mondhatók. Szlovákiából különösen jó a kapcsolatunk a Somorján működő Bibliotheca Hungarica munkatársaival, de Dunaszerdahely, Galánta, Komárom és Érsekújvár városi könyvtáraival is sikeresen működünk együtt; bizonyítja ezt több más mellett az a tény, hogy az Őszi Könyvtári Hét keretében évente megrendezett továbbképzésünkön általában 15–20 szlovákiai magyar könyvtáros is jelen van – immár nemcsak a városokból, de a nagyobb községekből is. Ausztriából az Alsóőrben (Untertwamt) működő Burgenlandi Magyar Könyvtárral van évtizedes – Galambos Iréneusz bencés atyával kialakított – kapcsolatunk; 2005 októberében a könyvtár jelenlegi vezetője, Kelemen László mutatta be a gyűjteményt és az ott folyó munkát győri szakmai rendezvényünkön. Fontos továbbá a Kismartonban (Eisenstadt) működő Burgenländisches Landesarchiv und Landesbibliothek és a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár között kialakult kiadványcsere, ennek keretében számos értékes burgenlandi – számunkra nem ritkán helyismereti szempontból is érdekes – kiadvánnyal gyarapodott gyűjteményünk.

– *A megyében több nemzetiség is él. Hogyan gondoskodnak az ő ellátásukról?*

– A Győr-Moson-Sopron megyében élő nemzetiségek könyvtári ellátása 1992 óta a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár feladata. A történeti Sopron és Moson megyékben jelentős horvát, és ennél is nagyobb német „kisebbség” élt – valójában az utóbbi megyében a magyarok alkották a kisebbséget a két nemzetiség mellett. A második világháború után a németek többségét kitelepítették; ma mindössze hat településen élnek olyan arányban, hogy a német nyelvű könyvtári kiadványokkal való ellátás iránt igény mutatkozik. Horvátok négy településen élnek jelentősebb számban: e települések könyvtáraiban néhány száz kötetnyi horvát nyelvű kiadvány áll az érdeklődők rendelkezésére. A német és horvát nyelvű könyveket a megyei könyvtár munkatársai szerzik be, és feldolgozva viszik ki az érintett községek könyvtáraiba. Feladataink közé tartozik a megyében élő roma kisebbség könyvtári ellátásának segítése is; ezt a Győr-Moson-Sopron Megyei Cigányok Érdekvédelmi Szövetségével kialakult évtizedes együttműködés keretében végezzük: a szövetség győri irodájában helyeztünk el egy letéti állományt, amely a cigány nyelvű könyvek mellett jelentősebb arányban tartalmaz magyar nyelvű, a cigányság történetével, néprajzával, kultúrájával foglalkozó kiadványokat.

– *Úgy tudom, személyes érdeklődési köre, végzettsége is a helyismereti munkához köti leginkább.*

– Igen, bár éppen a helyismereti osztályon nem dolgoztam. Amúgy végigjártam a könyvtár szinte minden részlegét, hiszen dolgoztam módszertani területen, majd szaktájékoztatóként; foglalkoztam régi könyvekkel és folyóiratokkal mint tudományos munkatárs, közben a megyei sajtóbibliográfia elkészítésénél is próbáltam hasznosítani ismereteimet. Történelem–könyvtár szakon végeztem az ELTE-n, majd posztgraduális képzés keretében könyvtörténész–könyvmuzeológus végzettséget is szereztem. 2003-ban lettem igazgató. Helyismerettel kapcsolatosan foglalkoztam nyomdászati-, könyvtár- és sajtótörténettel, főleg a XVIII–XIX. századra vonatkozóan. Egyébként történészként a XVII. század a fő kutatási területem – itt főként végrendeletekkel, hagyatéki leltárakkal és hasonló forrásokkal foglalkozom.

– *Ez igen speciális terület. Hogyan fér meg a hivatalos munkája mellett az ezzel való foglalatosság?*

– Ez a „hobby” mindig is munkaidőn kívüli volt – köszönhetően családom türelmének, szakíthattam erre is időt.

– *Helytörténeti érdeklődése igazgatóként a mennyire hagy nyomot az intézmény működésén, célkitűzésein, munkafolyamatain?*

– Úgy gondolom, hogy az igazgató érdeklődése természetesen érezhető az intézmény működésén. Hogy nálunk folynak helyismereti témájú kutatások – például, hogy elkészült egy Kisfaludy-bibliográfia –, abban valamilyen szerepem nekem is van, hiszen részt veszek az intézmény szempontjából fontos helyismereti feladatok meghatározásában. Ilyen feladat volt például a megyével foglalkozó kutatók adattárának elkészítése, amely hamarosan *Ki-kicsoda Győr-Moson-Sopron megye helyismereti kutatásában?* címmel nyomtatásban is megjelenik. Több mint 300 kutató helyismereti publikációinak adattára lesz ez! De nyilván nemcsak az én kutatási területemen folynak munkálatok. Nagyon fontosnak tartom például a területtel való foglalkozást: a megye közművelődési könyvtárainak segítése kiemelten fontos feladatunk! E téren „módszertanos” munkatársaim nagyon komoly munkát végeznek; az elmúlt évben például alapos felmérést készítettek a települési könyvtári ellátás helyzetéről.

Ellátórendszerünkhöz jelenleg 51 könyvtár tartozik; velük minden év elején társulási szerződést kötünk. Mi szerezzük be számukra a dokumentumokat, és már feldolgozva juttatjuk el hozzájuk. Adódott tavalyelőtt egy pályázati lehetőség, mikor is négymillió forint támogatást kaptunk. 16 tagkönyvtár állományának gyarapítására; most is van egy hasonló pályázat folyamatban. Ez rengeteget jelent az érintett települések könyvtárainak; olyan támogatás, amely nélkül elképzelhetetlen lenne hasonló léptékű fejlesztés.

2005-től kezdődően kistérségi társulásokkal kapcsolatos feladatok is hárulnak ránk. Olyan többcélú kistérségi társulásokkal dolgozunk együtt, amely társulások felvették feladataik közé a mozgókönyvtári ellátást: olyan települések könyvtári ellátását szeretnék így, a megyei könyvtártól megrendelt könyvtári szolgáltatásokkal biztosítani, amelyek nem rendelkeznek nyilvános – azaz a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén szereplő – könyvtárral. 2006-ban már három többcélú kistérségi társulás élt e lehetőséggel; együttesen mintegy harminc település könyvtári ellátását tudjuk ily módon segíteni – ez nem kis feladatot jelent számunkra!

– *Úgy tudom, hogy 2006 szeptemberétől bibliobuszt állítanak üzembe. Ennek az előkészületei már zajlanak?*

– Igen. Tavaly volt egy pályázati lehetőség a Közkincs Hitelprogram II. pályázat keretében: kistérségi társulások és megyei önkormányzatok pályázhattak 50 millió forint hitel felvételére, könyvtárbusz beszerzésére és e szolgáltatás beindítására. Hála a módszertani osztály előzetes felmérésének, pontos adataink voltak a települési könyvtárak helyzetéről, így a minisztériumi koncepcióban a könyvtárbuszos ellátás szempontjából kiemelten ajánlott 1000 fő alatti lakosságú településekről is. Nálunk pontosan 100 ilyen község van; nem vagyunk tipikus aprófalvas megye, de a települések 60 százaléka ezer lakos alatti. Felmérve, hogy milyen körülmények között folyik ezeken a településeken az ellátás (kis alapte-

rületen, heti egy-két órában működő, állományukat nem vagy alig gyarapító könyvtárak, szakképzetlen – szerény tiszteletdíjért, vagy teljesen ingyen dolgozó – könyvtárosok, változó technikai feltételek stb.), szakmailag azt az álláspontot képviseltük, hogy érdemes lenne pályázatot benyújtani; örömeinkre fenntartónk, Győr-Moson-Sopron Megye Közgyűlése vezető tisztségviselői is nagy lehetőséget láttak e szolgáltatás bevezetésében, és a közgyűlés is a pályázat beadása mellett döntött. Jelenleg folyik a közbeszerzési eljárás. Reméljük, hogy lesz megfelelő ajánlat, és 2006 őszén útjára indulhat megyénkben a könyvtárbusz.

– *Milyen előírásoknak kell megfelelnie a bibliobusznak? Mik az elvárások?*

– Mi egy 3000–3500 dokumentum elhelyezésére alkalmas könyvtárbuszt szeretnénk, amely a könyvek mellett 15–20 időszak kiadványt, valamint kb. félezer nem hagyományos dokumentumot vinne el kététhetente a szolgáltatásba bekapcsolódó 35 településre. Fontos szempont, hogy több számítógép álljon egyidejűleg az érdeklődők rendelkezésére, és biztosított legyen az internetcsatlakozás, hiszen az ellátandó települések egy része nyilvános internet-hozzáféréssel még nem rendelkezik. Meg kell oldani a könyvtárbusz önálló áramellátását, ennek álló helyzetben napi nyolc órában működnie kell. A gépjárműnek mind külső megjelenésében vonzónak, mind belső kialakításában korszerűnek, „otthonosnak” kell lennie – csak így remélhetünk sikert az új szolgáltatástól. *(A részletekről lásd következő cikkünket – a szerk.)*

Az igazat megvallva, már működött nálunk bibliobusz 1980 és 1984 között: egy régi Ikarust alakítottak át könyvtárrá a helyi Volán szakemberei. Személyesen nekem is nagyon pozitív emlékeim vannak a működését illetően. Sajnos, egy idő után állandósultak a műszaki gondok a járművel, ezért be kellett szüntetni a működését.

– *Visszatérve a mindennapokhoz: milyen, a mostani időszakot meghatározó munkafolyamatokat emelne ki?*

– Vannak olyan feladatok, amelyek folyamatosak, ezekről sem szeretnék megfeledkezni a kiemelt feladatok mellett. Az elmúlt évben is tízezer felett volt a beíratkozott olvasók száma. Mivel az elhelyezési körülményekkel gondjaink vannak, az összállomány alig tíz százaléka (kb. 35 000 dokumentum) van csupán szabadpolcon; emiatt a raktárból való szolgáltatás egyre több feladatot ad, hiszen naponta 6-700 olvasó igényeit kell kielégítenünk. Az olvasókkal való kapcsolat-tartás szempontjából fontos szerepe van rendezvényeinknek is: ilyenek a Költészet Napja, az Ünnepi Könyvhét, az Őszi Könyvtári Hét. A 2005. évben „A Nagy Könyv” akció kiemelt feladat volt; a megyében működő közművelődési könyvtárak programjait is mi szerveztük. Mi magunk is helyet adtunk tucatnyi sikeres rendezvénynek; a legemlékezetesebb közülük a Szabó Magdával rendezett író-olvasó találkozó volt. Több mint 110 programot szerveztünk „A Nagy Könyv” akció keretében, ezek 7000 látogatót vonzottak. Fontos ezt hangsúlyozni, mert helyi anyagi forrásból nem tudtunk volna megszervezni ennyi programot.

A helyhiány mutatkozik a rendezvények szervezésénél is, hiszen nagyobb érdeklődésre számot tartó programot csak az olvasóteremben tudunk megrendezni, így az csak a nyitvatartási idő kárára történhet. Kisebb rendezvényekhez viszont van egy helyiségünk: itt 40-50 vendéget tudunk leültetni.

Fontos feladatunk a képzések megszervezése. Idén is indítottunk könyvtáros asszisztensi képzést, 19 hallgató részvételével; a hallgatók többsége megyénk közművelődési és iskolai könyvtáraiból kerül ki, de mindig jönnek néhányan a szomszédos megyékből is.

Nem lehet nem beszélni az informatikai fejlesztésről. Tavaly tértünk át a MOKKA-kompatibilis Huntéka rendszerre, pályázati támogatással. E feladat előkészítése és megvalósítása komoly kihívást jelentett számunkra: leginkább az Állománygyarapító és Feldolgozó Osztály munkatársait érintette, és meglehetősen sok többletmunkával járt. Technikai eszközfejlesztésre is sort kellett keríteni, mivel a régi gépeken már nem futott az új rendszer; ebben fenntartónk támogatása segített bennünket.

1998 decemberében fagyasztottuk be a hagyományos katalógusokat; az azóta állományba vett dokumentumok már csak az adatbázisból kereshetők vissza. Az elektronikus katalógus lelőhelyet is ad (szabadpolc, alsó raktár, külső raktár stb.). Az interneten az adatbázis 2002 decembere óta elérhető. Ez nagyon fontos fejlesztés volt, amelynek hatása a könyvtárközi kölcsönzések ugrásszerű növekedésében is lemérhető.

Az esélyegyenlőség jegyében a vak és gyengén látó olvasóink számára felolvasó programra pályáztunk; de pályázati támogatás tette lehetővé több kisebb technikai eszköz beszerzését, néhány tucatnyi értékes régi könyvünk restauráltatását, fontos szakmai tanácskozások és továbbképzések megszervezését, valamint a „Könyvtári minőségfejlesztés – könyvtári korszerűsítés” projektben való részvételünket is. A pályázati lehetőségekkel mindig igyekszünk élni, mert a költségvetésből sok mindenre nem jut fedezet.

– *Ki a fenntartó? Milyen az együttműködés?*

– Győr-Moson-Sopron Megye Közgyűlése a fenntartó. Amiben nagyon sokat segítettek az elmúlt években, az az épület állagának javítása. Az ablakok borzalmas állapotban voltak, nagyobb részüket – az utcára nézőket – 2004–2005-ben sikerült kicserélni. Az épület villamos rendszere is felújításra szorul; ez a munka folyamatban van.

– *Az épület eredetileg nem könyvtár számára készült. Mi a története az ide költözésüknek?*

– 1975 őszén költözött ide az intézmény; megyei könyvtárként ez már a harmadik nagy költözése volt. Az előző helyéhez képest lényegesen jobb körülmények közé került, de ez sem jelentett igazi megoldást, hiszen az épület – amely 1903-ban a Győrmegyei és Városi Takarékpénztár számára épült – belső elrendezése az átalakítások után sem ideális egy megyei könyvtár számára.

– *Beszélne egy kicsit részletesebben az intézmény történetéről?*

– Könyvtárunk jogelődjének alapítása 1898 őszére tehető, amikor Sefcsik Ferenc városi főlevéltárnok a levéltári, illetve a könyvtári jellegű anyag különválasztását megkezdte. Az első években csak a városi tisztségviselők használhatták. 1908-tól viszont már Városi Közkönyvtár néven nyilvános gyűjteményként működött. Otthona 1951-ig az új Városháza épületének néhány helyisége volt; vezetője 1933-ig az alapító Sefcsik Ferenc, majd 1964-ig dr. Bay Ferenc irányítása

alatt működött a könyvtár. Tervszerű gyarapító munkával értékes állomány alakult ki. munkatársai a növekvő számú olvasó ellátása mellett jelentős tudományos munkát is végeztek. Az 1936-ban közgyűjteménnyé nyilvánított könyvtár 1940-ben lett önálló: szervezetileg is különvált a levéltártól.

Megyei könyvtárrá 1952-ben vált, a Városi Közkönyvtár és a Körzeti Könyvtár egyesítésével, a Műszaki Könyvtár állományát is magában foglalva. Az intézmény 1956 nyarán a régi Városháza épületéből a „KIOSZK”-ba költözött; ekkor vette fel Kisfaludy Károly nevét. 1958 nyarán – az országban másodikként – itt vezették be a szabadpolcos kölesönzést; ekkor indult az első középfokú könyvtárkezelői tanfolyam is. A lendületes fejlődést azonban újabb költözések zavarták meg: 1968-ban a Bajcsy-Zsilinszky utca 36. számú épületbe költözött az ekkor már három éve Perneszy Gyula által vezetett intézmény, majd 1975 őszén – ahogy már szóltam róla – innen is tovább, jelenlegi helyére. Ez utóbbi alkalommal megmaradt viszont a korábbi épület is: 1977-ben itt kezdte meg működését a Gyermek- és Ifjúsági Könyvtár, majd egy évvel később a Hangtár is. Az 1990-es években kétszer is költözni kényszerült a Hangtár, a Gyermekkönyvtár, valamint a raktárak egy része.

1993 és 2003 között Tuba László volt az igazgató. 1999-ben új raktárat kaptunk az egykori Vadász-laktanyában, és ez évben elkészült a tervezett megyei és egyetemi könyvtár megvalósíthatósági tanulmányterve is (amely központi támogatás híján nem valósulhatott meg); ugyanakkor a megyei önkormányzat a gyermekkönyvtár megszüntetéséről döntött. Így ma három épületben működünk: a kötészetiünk és a Hangtárunk a Belváros szélén, a Rákóczi Ferenc utcában, raktárunk pedig a Vasvári Pál utcában, a főépülettől kb. négy kilométerre nyert elhelyezést.

– *Tehát jelenleg a főépület Győr „szívében”, a Baross Gábor utcában van. Igen jól megközelíthető helyen, történelmi környezetben. De mivel – mint már említettük – nem könyvtár számára épült, gondolom, akadnak problémák.*

– Mintegy 1500 négyzetméteren működik itt a könyvtár, amely nyilván kevés, főleg az újonnan épült megyei könyvtárakhoz képest. Helyhiánnyal küszködünk. A széttagoltság sem igazán előnyös. Viszont az épület városon belüli elhelyezkedése nagyon jó, hiszen a Belvárosban van. Sajnos, fenntartónk itt a Belvárosban nem tud üres telket biztosítani egy új könyvtárépület számára, és e célra alkalmas más épülete sincsen. Ezért a jelenlegi helyzetből igyeckszünk kihozni a lehető legtöbbet. Az olvasóink elégedettek a munkánkkal; mi pedig fontosnak tartjuk, hogy a hozzánk betérő olvasó megtalálja a keresett információt, igyeckszünk segíteni őt ebben.

– *Mennyire érdeklődök az emberek Győrben? Milyen igény mutatkozik a rendezvényeik és a városban megrendezett különböző kulturális események iránt?*

– Sajnos, a fentebb említett elhelyezési nehézségek miatt nagyobb rendezvényeket csak ritkábban tudunk szervezni; ilyenkor viszont megtelik az olvasóterem. Tavaly pl. a József Attila emlékévként alkalmából rendezett program-sorozatunk zárásaképpen Jordán Tamás és Sebő Ferenc közös estjére hívtuk olvasóinkat; a rendezvény sikerét azóta is emlegetik a városban. „A Nagy Könyv” akció „kisebb jelentőségű” rendezvényein is jelen volt alkalmanként 40-50 ember; ilyenkor nem is annyira a létszámot, inkább a jó hangulatot, az értékes hozzászólásokat tartottuk fontosnak. Hogy a városban van igény a kulturális rendezvények iránt, azt az elő-

adások, kiállítás-megnyitók sora bizonyítja, amelyeknek szervezéséből a múzeumok és a művelődési központok mellett kiveszi részét a Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár is. Ez utóbbi intézmény egyik fő szervezője – Győr Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala Kulturális Irodája mellett – a „Győri Könyvszalon”-nak, melyet 2005 októberében immár ötödik alkalommal rendeztek meg – gazdag tartalommal, hatalmas érdeklődés mellett.

– *Végezetül a könyvtárszakmát napjainkban leginkább foglalkoztató kérdésről szeretném a véleményét kérni. Mit gondol a nemrég elkészült Etikai kódexről?*

– Érdekesnek és fontosnak tartom. Már az elkészültét megelőző vitákat és beszélgetéseket is hasznosnak tartottam: 2005 februárjában az IKSZ Kisalföldi Tagozata szervezett egy fórumot, ahol Papp István és Horváth Sándor Domonkos – a győri Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár igazgatója, aki maga is tagja volt az előkészítő bizottságnak – mutatta be a készülő kódexet. Majd a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtárban is volt egy vita erről Veszprém, Vas, Zala és Győr-Moson-Sopron megyei könyvtárosok részvételével, ahol Papp Istvánnal, Hangodi Ágnessel, Biczák Péterrel jókat vitatkoztunk, beszélgettünk. Nagyon izgalmas kérdések merültek fel. Legfontosabbnak tartom, hogy a kollégák elkezdtek vitatkozni, beszélgetni ezekről a kérdésekről.

A beszélgetést megköszönve búcsút veszek vendéglátómtól, és a hideg ellenére bejárom a környék utcáit. A hangulatos épületsorok, erkélyek, utcák, sikátorok szinte hívogatják a járókelőt. Érzí az ember, hogy minden szegletnek, háznak, udvarnak külön története van. Mint ahogy vendéglátóm meg is osztott velem néhány érdekes történetet.

A Kazinczy utca 20. szám alatti ház Ecker János tulajdona volt, egyben a reformkori Győr egyik középpontja. A tulajdonos – aki széles műveltségét a helyi bencés gimnáziumban, Kisfaludy Károly osztálytársaként alapozta meg – több nyelvet bíró kereskedő volt, aki éveken át naplót írt, ebben megörökítette például az 1848-as eseményeket is. És ha már éppen a március idusa előtti napokban hozta a sors győri látogatásomat, álljon itt egy részlet – az ünnep tiszteletére is – Ecker János 1848. március 15-én papírra vetett feljegyzéséből, Bay Ferenc fordításában:

„Lukács Sándor az ismert agitátor, Zichy Ottó gróf politikai barátja, ma ismét nyilvános felolvasást rendezett, de ezúttal a nagy kávéház előtti téren, ahol egy bécsi s egy pozsonyi levelet olvasott fel, majd beszédet is intézett az ott egybegyűlt tömeghez, mely leginkább a szegényebb, de annál lelkesebb néprétegből tevődött össze. Lukács után a homöopata doktor Kovács, helyi lapunk a »Hazánk«-nak a szerkesztője szólt a néphez.

Lukács azonban nem volt megelégedve eddigi sikereivel, hanem megvárta a délután 5 órát, amikor a diákság az iskolából, a hívők serege pedig a bencések böjti prédikációjáról kitódult. Mintegy 1000–1500 ember gyűlt össze a téren, Lukács Sándor pedig egy kávéházi székre állva hirdette ki, hogy a nádor vezetésével Pozsonyból küldöttség ment

az uralkodóhoz, aki biztosan teljesíti az ország kívánságát s így hazánkban rövidesen »szabadság és egyenlőség fog uralkodni«. A diákok a »Fóti dal«-ba kezdtek, majd elénekelték a Szózatot.

Rövid félórán belül szalag került az egybegyűltek kalapjára s nemzeti kokárdát tűztek a szívük fölé. A két dal eléneklése után Lukács újból felszólalt s kihirdette az egybegyűltek akarátát: a nagy nemzeti esemény alkalmából ma este ki kell világítani a várost.

Este $\frac{1}{2}$ 7 órakor a bencések kezdték meg a kivilágítást székházuk ablakaival, majd követték őket a környező házak, utcák, városrészek és külvárosok egymás után. Rövidesen megkezdődtek a zenés fáklyásmenet előkészületei is. (...)

Este 8 órára óriási tömeget toborzott össze a Perlaky-féle ház elé Lukács Sándor, ahol ismét felszólalt a »szabadság és egyenlőség« jegyében. Az egybegyűlt közönség percről-percre félelmetesen növekedett s viharos éljenzéssel reagált a szónoklatra. Végre elindult a tömeg, amely a Király-utcán s a Karmelita-téren át a Lumnitzer-féle házig hullámozott fej-fej mellett. Több mint 200 fáklya vörös fény és a tömegek fölött elhúzó fellege szinte ijesztő látványként döbhentette meg a nézőt. Elöl haladt néhány egyenruhás vöröscsákós, utánuk mindjárt a zenekar, amely csak két forradalmi indulót, a Rákóczit és Hunyadit játszott. Aztán nemzeti zászlók és lobogók sűrű erdeje következett, amelyet a hajós nép vitt fáklyáktól körülvéve s követve mindenféle rendű és rangú néptől, diákoktól, polgároktól, parasztoktól, napszámosoktól, hajóslegényektől s egyéb foglalkozásúaktól, szünet nélkül énekelve a Fóti dalt. A menet a Fő-térre vonult, ahol Lukács ismét beszélt, innen a városháza elé, ahol Keresztesy ügyvéd szónokolt, majd a megyeháza elé, végül pedig a külvárosba. Tíz óra tájban tért vissza a Fő-térre, ahol Lukács Sándor ismét szólt hozzájuk. (...) Figyelemre méltó, hogy az ismertett általános megmozdulás ellenére semmiféle, még a legkisebb kihágás sem történt. Még a ki nem világított ablakokat sem törték be, senkit meg nem sértettek, nem inzultáltak. Az egész tüntetés a legszebb és legnagyobb rendben zajlott.”

A naplót egyébként tartalma miatt 1860-ban elkobozták, csak néhány kötetét sikerült a kéménybe rejtve megmenteni.

Mindemellett Ecker János állandó látogatója volt a színháznak, és naplójában nem kímélte kritikájával illetni a gyengébbre sikerült előadásokat vagy színészi játékot. A zenekedvelő házigazda korának nem egy világhírű művészt látta vendégül, közöttük Liszt Ferencet is.

A reformkori Győr életében volt egy másik épület is, ami fontos szerepet játszott. Ez pedig a volt Lloyd palota, amely a Széchenyi tér 7. alatt található. Ezen a helyen a középkortól kezdve közintézmény, nagyobb szabású épület állt. A XV. századi írások is mint a „nagyház”-at emlegetik. 1566-ban, a város történelmének egyik sorsfordulóján, a tragikus tűzvészben leégett az akkor még vendégfogadónak használt ház. Az újjáépítés után az épületet főként kereskedők bérelték. Majd valószínű a XVIII. században előregedés miatt ezt az épületet lebont-

tották. A XVIII–XIX. század fordulóján felépített háznak lett aztán jelentősége, amely Fruman Antal tervei alapján készült. A reformkorban itt a „Redout-Vigadó” működött, amely a társadalmi élet fontos színtere volt. 1856-tól a Győri Lloyd Általános Kereskedelmi Testületnek adott otthont az épület, ez a testület nemcsak a gazdasági élet, de a kultúra terén is jelentős szerepet töltött be. 1949 után a SZOT székháza volt és megyei kultúrotthon. Ma a Széchenyi István Művelődési Központ működik falai között – de a győri köznyelv ma is csak „Lloyd” néven emlegeti.

A szállingózó hó és a hideg szél lassan indulásra készítet. Még felkeresem a Köztársaság teret, hiszen egykor itt állt a Bécsi kapu, amelyen keresztül érkezett és hagyta el a régmúlt időkben a várost a postakocsin utazó idegen. Bár az igazat megvallva, most már nem is érzem magam annyira idegennek ...

(A interjú az Országos Könyvtári Kuratórium megbízásából 2006. március 13-án készült.)

Pegán Anita

Egy új könyvtári szolgáltatásról – három tételben

Első tétel: a könyvtárbusz-szolgáltatás elindításának előzményei

A Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár Módszertani Osztályának munkatársai a 2005. évben megvizsgálták a megye községi könyvtárainak működését. A vizsgálat célja a községi könyvtárak helyzetének felmérése volt, annak vizsgálata, hogy a helyi önkormányzatok az 1997. évi CXL. törvény 64. paragrafusában megfogalmazott kötelező feladatukat, a lakosság könyvtári ellátását milyen formában és milyen minőségben látják el. A helyzetkép alapján megyei könyvtárfejlesztési stratégiát, fejlesztési tervet dolgoztunk ki. Konceptiónkban részletesen összefoglaltuk a megyére vonatkozó javaslatainkat, amelyek közül most csak a könyvtárbusz bevezetése szempontjából érdekes, jellemző adatokat ismertetjük.

Győr-Moson-Sopron megye 182 településéből 9 város, 173 község. Megyénk nem aprófalvas, de alapvetően a kistelepülések megyék közé sorolandó: kereken 100 olyan települése van, ahol a lakosság száma 1000 fő alatti – ez a községek 58 százalékát jelenti. Az ezer főnél kisebb lélekszámú települések közül kilenc egyáltalán nem tart fenn könyvtárat, további öt településen felmérésünk időpont-

jában szünetelt a könyvtári szolgáltatás. A 86 működő könyvtár helyzetét az alábbi adatokkal jellemezhetjük:

- 25 négyzetméternél kisebb alapterületen működik e könyvtárak 35%-a; 47%-uk 26–50 m² közötti helyiség(ek)ben nyert elhelyezést; 51 m²-nél nagyobb térrel mindössze 18%-uk „büszkélkedhet” – ez utóbbiak közül három éri el a 100 m²-t az alapterület;
- könyvtárosaik között felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkezőt nem találhatunk; 4%-uk középfokú végzettségű – a többieknek nincs könyvtárosi végzettsége;
- egész évben egyetlen új dokumentumot sem vásároltak e könyvtárak 17%-ában, további 48%-uk ötvenezer forintnál kevesebbet fordított állománygyarapításra;
- kurrens időszaki kiadvány csupán 15 könyvtárba jár, általában 2-3 cím;
- a könyvtárak technikai felszereltsége nagyon eltérő: bizonyos helyeken még telefon sincs, másutt viszont több számítógépen elérhető az internet;
- szolgáltatásaikra a kölcsönzés a jellemző; a helyben használat a működési körülmények miatt nagyon kevés helyen megoldott. A lakosság 12%-a regisztrált használó; egy olvasó 2004-ben átlagosan 17 kötetet kölcsönzött ki e könyvtárakból.

A fenti adatok alapján megállapítható, hogy megyénkben a kisközségi könyvtárak sem működési körülményeiket, sem szolgáltatásaik színvonalát tekintve nem tudnak lépést tartani a mai kor követelményeivel. A községekben élők számára tehát nem adatik meg az esélyegyenlőség. A problémát a kistelepülési könyvtárak fenntartói egyedül nem tudják megoldani, segítségre van szükségük. Olyan együttműködésben kell gondolkodni, amelynek finanszírozása több forrásból tevődik össze. A könyvtári ellátás minőségének javítása érdekében indokolt a könyvtárbusz szolgáltatásának elindítása.

A könyvtárbusz szolgáltatást vinne azokra a településekre, amelyek nem működtetnek telepített könyvtárat, ahol szünetel a könyvtári szolgáltatás, de megoldást jelenthetne a külterületeken élők könyvtári ellátásának biztosításában is. Ahol pedig van – a fentebb jellemzett körülmények között működő – telepített könyvtár, ott korszerű szolgáltatással kiegészítené, bővítené a jelenlegi lehetőségeket. Elképzeléseink szerint a könyvtárbusz korszerű technikai eszközökkel, informatikai berendezésekkel, a használói igényeket figyelembevevő dokumentumállománnyal (könyv, folyóirat, elektronikus dokumentum stb.) felszerelve, szakképzett könyvtárosok által működtetett, magas színvonalú szolgáltatást nyújtana. A könyvtárbusz egy-egy települést kéthetenként érne el, ahol a település polgárainak megfelelő időben másfél–két órát tartózkodna. A könyvtárbuszos szolgáltatás szakmai háttérét a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár dokumentumbázisa és szakemberei adnák. A busz technikai felszereltsége lehetővé tenné a kistelepülésen élők számára is a nagy könyvtári adtbázisok használatát. A könyvtárbuszos szolgáltatás megkezdése számos előnnyel járna a felkeresett településen élők számára:

- támogatná a települési önkormányzatok kötelező, törvényben – 1997. évi CXL. törvény 64. paragrafus – előírt feladatának ellátását;
- biztosítaná az információhoz jutás esélyegyenlőségét;
- rendszeres, kiszámítható szolgáltatást nyújtana kulturált körülmények között;

- a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat kiegészítené közhasznú információszolgáltatással;
- biztosítaná a kurrens irodalomhoz való hozzáférést;
- lehetővé tenné a kistelepülésen élők számára a megye kulturális életébe való bekapcsolódást;
- az interneten keresztül kibővítené az információhoz való hozzájutás lehetőségét;
- a szolgáltatást igénybe vevőket felkészült, szakképzett könyvtárosok segítenék a tájékozódásban;
- a jobb feltételek, a nagyobb választék vonzóbbá tennék a könyvtári szolgáltatást, ennek köszönhetően várhatóan jelentősen emelkedne a szolgáltatást igénybe vevők száma.

2005 júniusában a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma megjelentette KÖZKINCS HITELPROGRAM II. elnevezésű pályázati kiírását. Pályázni lehetett 50 millió forint hitelre könyvtárbuszra. A hitelkonstrukció értelmében a kölcsönt 15 év alatt kell visszafizetni. A tőketörlesztés 50 százalékát, valamint a kamatokat a NKÖM átvállalja abban az esetben, ha a könyvtárbusz szolgáltatásába bevont települések lélekszámának átlaga 1000 fő alatt van.

A KÖZKINCS pályázati lehetőség megnyerte fenntartónk tetszését. A két elképzelés – a fenntartói és a szakmai – találkozott egymással. Több egyeztető megbeszélés után dr. Medgyasszay László, a Győr-Moson-Sopron Megyei Közgyűlés könyvtárügyért is felcős alelnöke 2005. július 7-ére összehívta az 1000-es lélekszám alatti települések vezetőit. A megjelent polgármestereket, jegyzőket tájékoztatta a pályázati lehetőségről. Kérte őket, nyilatkozzanak arról, kérik-e a könyvtárbusz-szolgáltatást, mert amennyiben válaszuk igen, a megyei önkormányzat benyújtja pályázatát. A nyári szabadságok és az idő rövidsége miatt viszonylag kevesen tudtak részt venni ezen a megbeszélésen; akik viszont ott voltak, mindannyian igennel válaszoltak. Vállalták a megállóhely kialakítását, valamint azt, hogy az éves kulturális normatívájuk 10 százalékával hozzájárulnak a könyvtárbusz fenntartási költségeihez. A pályázat benyújtásához 34 települési önkormányzattól kaptunk szándéknyilatkozatot; az e településen élők lélekszámának átlaga 500 alatt van, így megfeleltünk az NKÖM által meghatározott, fentebb említett követelménynek. Így fenntartónk a pályázat benyújtása mellett döntött; dr. Szakács Imre, Győr-Moson-Sopron Megye Közgyűlésének elnöke aláírta a pályázatot.

2005 októberében örömmel fogadtuk a hírt: a pályázatot a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásra érdemesnek találta! Nagy lelkesedéssel látunk hozzá a további munkához.

Szalai Gáborné

* * *

Második tétel:

leendő partnereink igényeinek megismerése, a szolgáltatás iránti érdeklődés ébren tartása

Miután tudomásunkra jutott, hogy Győr-Moson-Sopron Megye Közgyűlése hitelkonstrukciós pályázata sikert aratott, nem sok időnk maradt örülni. Feszültségünket növelte az a tudat, hogy az országban egyedül a mi könyvtárunk, a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár számára teremtdött meg az anyagi háttér könyvtárbuszos szolgáltatás beindítására 2006-ban. Könyvtárbuszos szolgáltatáson azonban nemcsak a könyvtári munkát, de a „jármű” megálmodását, kialakítását is érteni kell. Hatalmas kihívás és felelősség ez számunkra. Az országban elsőként megyénkben indulhat útjára olyan jármű, amit eleve könyvtári szolgáltatásra terveztek. Tudatosan használom a jármű és nem a busz kifejezést. Fontosnak tartom annak tudatosítását, hogy nem olyan buszban gondolkodunk, amiben az üléseket polcok váltják fel, hanem olyan járműben, amit az általunk álmodott szolgáltatásra terveznek meg, alakítanak ki.

Tudtuk, hogy nem könnyű feladatra vállalkoztunk, de hittünk és hiszünk abban, hogy korszerű könyvtári szolgáltatással az esélyegyenlőség lehetőségét kínáljuk a megye 35 kistélepülésén. (Hitünket a Szalai Gáborné által ismertetett felmérés adatai is megalapozták.) Az is világos volt számunkra, hogy szándékunk csak akkor válik valósággá, ha partnerekre találunk a települések előljáróiban. lakóiban. könyvtáros kollégáinkban. A könyvtár fenntartóját, Győr-Moson-Sopron Megye Közgyűlését csak azért nem említet a felsorolásban, mert elkötelezettségüket egyértelműen kinyilatkoztatták a pályázat benyújtásával, a hitel vállalásával.

A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárban operatív csoport alakult. Tagjai: az igazgató, az igazgatóhelyettes, a területi könyvtári szolgáltatás vezetője. A munka három szálon indult meg.

1. Könyvtáron belül a folyamatos tájékoztatás mellett fel kellett mérnünk azt, hogy a könyvtár munkatársai részt vállalnának-e és milyen feltételekkel az új típusú szolgáltatásban. Erre a belső csapatra, szakmai háttérre nagy feladat hárul a jövőben.
2. Folyamatosan tájékozódni kellett és kell ma is a könyvtárbuszos szolgáltatás szakirodalmáról, hazai és nemzetközi tapasztalatairól. Tanulmányúton jártunk Muraszombatban, ahol működés közben láthattuk a könyvtárbuszt. A szakirodalom tanulmányozásában elsősorban a jármű technikai specifikációja állt figyelmünk középpontjában. E munkához nagy segítséget kaptunk többek között a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától, a British Counciltől és a Könyvtári Intézettől is. (Tóth Máté alább következő írásában az együttműködés egyik gyakorlati megvalósulásáról olvashatnak.)
3. Harmadik szálként, a munka e szakaszában talán legfontosabb feladatként a leendő használókkal való kapcsolatfelvétel módjának végiggondolása volt a feladatunk.

Mivel a pályázathoz szükséges szándéknyilatkozat óta majdnem fél év telt el, szükségesnek tartottuk a települések személyes felkeresését. Január első három hetében az operatív csoport tagjai – kiegészülve a területi könyvtári szolgáltatás

adott községet legjobban ismerő munkatársával – konzultációt folytattak a települések polgármestereivel, jegyzőivel.

A konzultáció során a könyvtár munkatársainak lehetősége nyílt arra, hogy részletesen ismertessék az új szolgáltatással kapcsolatos elképzeléseket, megismerjék az adott település sajátosságait, a szolgáltatással kapcsolatos elvárásokat, megnézték a busz tervezett megállóhelyeit, feljegyezték a szükséges változtatásokat. A beszélgetés vezérfonala a település előjárói számára összeállított kérdőív volt, amelyben elsősorban a busz megállóhelyének infrastrukturális lehetőségeire kérdeztünk rá, de tudni szerettük volna a busz menetrendjével kapcsolatos véleményüket is. (A hét melyik napján, hány óraker lenne ideális, ha a könyvtárbusz megjelenne a településen.)

Ezt a találkozást használtuk fel arra, hogy a települések vezetőivel egyeztessük a használók előzetes igényeinek felmérésére összeállított kérdőívek terjesztésének módját. Úgy gondoltuk, hogy a terjesztés, összegyűjtés módszerében alkalmazkodunk a településen kialakult szokásokhoz. Mai tapasztalataink alapján már nem biztos, hogy így tennénk.

A kérdőíves vizsgálat tapasztalatai

A települések vezetővel abban állapodtunk meg, hogy kérdőívünket a település polgármestere és a megyei könyvtár igazgatója által aláírt kísérléssel együtt minden házhoz eljuttatják. A kísérlésselben foglaltuk össze a felmérés célját, a könyvtárbuszos szolgáltatás lényegét és a kérdőív visszajuttatásának módját, határidejét.

A tapasztalatok előzetes összegzéséhez csak azokat a településeket vettem figyelembe, amelyek a cikk megírásáig visszaküldték a kérdőíveket. Ezek a településeken (29) 3400 kérdőívet hagytunk, amelyekből 473 érkezett vissza könyvtárunkba. A 13,9 százalékos visszaküldési arány a polgármesterek véleménye szerint jobb, mint az általuk megszokott. Ők átlagosan 10 százalékát kapják vissza a kiküldött kérdőíveknek. Számunkra azonban ez az arány elgondolkodtató. Más megoldást kell találnunk a lakosság megszólítására.

A kérdőíven mód volt arra is, hogy bejelöljék, ha nemcsak a saját, hanem a család tagjainak véleményét is közlik. A válaszadók 64,5 százaléka élt ezzel a lehetőséggel. Így 896 főre emelkedett azoknak a száma, akik jelezték véleményüket, érdeklődési körüket.

A válaszadók 75,9 százaléka kívánja igénybe venni a könyvtárbusz által nyújtott szolgáltatásokat. A települések vezetői tehát helyesen döntöttek, amikor ezt a szolgáltatást kérték.

A kérdőívet kitöltők 29,4 százalékának a legmagasabb iskolai végzettsége középiskola, 25,8 százalékának pedig szakmunkásképző vagy szakiskola. 31,5 százalék főfoglalkozású alkalmazott, 24,1 százalék nyugdíjas. Gyesen, gyeden van a válaszadók 6,7 százaléka. A munkanélküliek aránya 5 százalék. Látási nehézséggel küzd a válaszadók 3,6 százaléka, hallási nehézséget 2,7 százalék, fizikális nehézséget 2,1 százalék jelölt meg.

Az igénybeveendő szolgáltatások között fej fej mellett halad a szépirodalom és a DVD kölcsönzése (mindkettő 42,5%). Az újság- vagy folyóirat-olvasási lehetőség mint szolgáltatási igény a válaszadók 27,5 százalékánál fogalmazódott meg. Kiegészítő igényfelmérésként minden településre eljuttattunk egy folyóiratlistát, amely-

ből kiválaszthatták az általuk kedvelteket. Jelentős az internet iránti igény (22,4%). Fénymásolást kérne, faxot használna 15,2 százalék, számítógépet venne igénybe a válaszadók 10,1 százaléka.

A hagyományos könyvtári szolgáltatáson kívül a válaszadók 33,8 százaléka venne igénybe más is, például állampolgári ügyek intézésének segítségét (19,6%), vagy postai szolgáltatást (11,8%).

Megkérdeztük azt is, milyen témában olvasnának szívesen a könyvtárbusz lendő használói. A válaszok alapján a sorrend a következő: történelmi regények (39,8%), ismeretterjesztő irodalom (31,7%), klasszikus és modern irodalom (30,4%), szakkönyvek (28,1%), krimik (25,4%), útleírások, útikalauzok (24,3%), tudományos fantasztikus könyvek (22,2%), szerelmi történetek, lányregények (21,4%), nyelvkönyvek, idegen nyelvű könyvek (11,6%).

Rákérdeztünk arra, hogy a hét melyik napján, hány óraker használnák a könyvtárbusz szolgáltatásait. A válaszokat összevettem a település előjáróival jelzett időpontokkal. A javasolt időpontok a települések felénél megegyeznek.

Az első lépést tehát megtettük ahhoz, hogy hozzáláthassunk a könyvtárbusz szolgáltatásainak kialakításához, a gyűjtőköri szabályzat alapelemeinek kimunkálásához, a gyűjtemény kialakításához.

A cikk írása pillanatában figyelmünk a könyvtárbusz elkészítéséhez szükséges műszaki, technikai követelmények összegyűjtésére, a megismert igények mentén a szolgáltatás kialakítására, a legjobb megoldás keresésére irányul. Támogatóink segítségével ehhez kaptunk Angliából segítséget. A Kester Clarke-kal közösen megvalósított szakmai programról a cikk további részében olvashatják Tóth Máté beszámolóját.

Gáncsné Nagy Erzsébet

Harmadik tétel: a mozgókönyvtári szolgáltatás megtervezése a helyi sajátosságok és igények mentén angol szakértő bevonásával

Kester Clarke győri látogatása során a szakmai munka három fő kérdéscsoport köré szerveződött. Meg kellett tervezni a jármű külső megjelenését, belső kialakítását, illetve az angol szakértő bevonásával meg kellett beszélni a szolgáltatásszervezés kérdéseit. Kester Clarke a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a British Council és a Könyvtári Intézet közreműködése nyomán állhatott rendelkezésünkre négy napon keresztül. A szakirodalomból megismerhető eljárások, technikai megoldások, szervezési kérdések speciálisan hazai viszonyokhoz való igazítása, a jármű és a szolgáltatás megálmodása volt a közös munka legfőbb célja. A könyvtárosok a helyi sajátosságok és igények. Kester Clarke pedig az ellátási forma és a mozgókönyvtárakon alkalmazható technikai megoldások széles körű ismeretét adta a munkához.

A busz és a szolgáltatás kialakításánál egyaránt figyelembe kell venni a felhasználók, a mozgókönyvtáron szolgálatot teljesítő könyvtárosok és a fenntartók

igényeit. Az igényeket meg kellett ismertetni az angol szakértővel, akivel ezt követően közösen lehetett megtervezni mind a járművet, mind pedig a szolgáltatást. E cél mentén alakították ki a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár munkatársai a közös munka szigorú menetrendjét.

A szolgáltatás fenntartói esetünkben a Győr-Moson-Sopron megyei önkormányzat és a kistelepülési önkormányzatok, amelyek a tervek szerint a működtetéshez járulnak hozzá. Az önkormányzatok vezetőivel való találkozásra ezért nagy hangsúlyt fektettünk. Kester Clarke-nak a megyei könyvtár munkatársai igyekeztek olyan különböző településszerkezetű és lakosság-összetételű falvakat bemutatni, amelyek együtt a leginkább reprezentálják a vidék sajátosságait. Így esett a választás Hidegség, Sarród, Árpás és Bakonygyirót községekre.

Az előjárók közül rendszerint a polgármester, illetve esetenként a jegyző vagy – tekintettel a bevezetendő új szolgáltatásra – a könyvtáros vett részt a megbeszélésen. Az angol szakértő kérdései – elsősorban a várható igények felderítése végett – a következőkre irányultak:

- a lakosság összetétele (kor és foglalkozás szerint, a gyerekek, nyugdíjasok, inaktívak aránya a település lakosságán belül); a lakosság hány százaléka bejáró, illetve tartózkodik a településen munkaidőben;
- van-e iskola, óvoda a településen, vagy a gyerekek más településekre járnak át, amennyiben más településekre járnak át, körülbelül hány órára érnek haza;
- közlekedési lehetőségek a szomszédos városokba;
- a háztartások hány százalékában van videó-, DVD- és CD-lejátszó;
- a háztartások hány százalékában van internetelési lehetőség;
- a településen milyen közösségi terek léteznek;
- milyen önszerveződő közösségek vannak a településen (pl. sportkör, énekkar, nyugdíjasklub);
- van-e helyben könyvtár, az milyen szolgáltatásokat kínál, és azt mennyire veszik igénybe a lakosok;
- mennyire fogékony a lakosság az újításokra.

A fentiek mind a könyvtárbusz belső tereinek kialakítása, mind pedig a szolgáltatásszervezés szempontjából döntő jelentőséggel bírnak. A jármű technikai felszereltsége és a viszonylag szűk belső tér megfelelő és kellő rugalmasságot engedő berendezése szinte korlátlan szolgáltatási lehetőséget kínál. Ehhez azonban már a tervezés fázisában szükséges a várható igények pontos definiálása.

Az életkor szerinti megoszlás a könyvtárbuszt várhatóan használó korosztályok speciális igényeihez igazodó belső terek kialakítása miatt alapvetően fontos információ. A polcozást szintén alkalmassá kell tenni a különböző korosztályok igényeihez igazodó dokumentumtípusok elhelyezésére. A községekben a közösségi terek megléte avagy hiánya az ilyen szolgáltatás alapvető funkcióját is meghatározhatja, ahogy a lakosság fogékonysága az új technológiára szintén. A háztartásokban elérhető technológiai infrastruktúra az audiovizuális dokumentumok iránti várható igény mértékét mutathatja a könyvtárosok számára. A különböző dokumentumtípusok megfelelő mennyiségben való szakszerű és helytakarékos elhelyezésére pedig szintén már a jármű megépítésekor gondolni kell.

A szolgáltatást fogadó, illetve megrendelő önkormányzatok vezetőivel való találkozás egy újabb szempontból is döntő jelentőségűnek bizonyult. Azt, hogy pon-

tosan milyen szolgáltatások szállítására képes egy ilyen jármű, rendszerint igen kevéssé tudták elképzelni elmondás alapján a települések vezetői. Kester Clarke több képet hozott magával az Angliában működő könyvtárszuszokról, ezek segítségével könnyebb volt egyértelművé tenni a falvak elöljárói előtt, hogy egy mozgókönyvtárral valóban a minimálisra lehet csökkenteni a városi és falusi lakosság számára elérhető szolgáltatások színvonalaközötti különbséget, így valódi kulturális esélyegyenlőség teremthető. Ha korlátozott időben is, de egy mozgókönyvtár a telepített kisközségi könyvtár lehetőségeinek a sokszorosával bír.

A településeken megtekintettük a tervezett megállóhelyeket is, amelyek az esetek többségében a községek központjában található. Kester Clarke a következő szempontok figyelembevételét javasolta a megállóhelyek kialakításához:

- egyetlen használnak se kelljen 300 méternél többet gyalogolnia, hogy elérje a mozgókönyvtárat;
- Angliában akkor is új megállóhelyet létesítenek, ha legalább két használó tűnik fel a település ugyanazon távolabbi részéről, Kester Clarke javasolta e gyakorlat átvételét.
- a megállóknak a lehetőségekhez mérten aszfaltozottnak, de legalább erősen döngölt talajúnak kell lennie;
- nagy figyelmet kell fordítani a jármű mozgására, biztonságos ki- és bekarodására;
- a használók fel- és leszállásához szintén a lehetőségekhez mérten aszfaltozott járda, illetve úttest szükséges.

Az angliai tapasztalatok nyomán elmondható, hogy célszerűbb falvanként több rövidebb megállást tervezni, mint egy hosszút a település központjában. A megállóhelyeket az igények változásának függvényében folyamatosan változtatni kell. A mozgókönyvtári szolgáltatás legfőbb erénye és sikerének titka a rugalmasság, illetve a felhasználói igényekhez való folyamatos alkalmazkodás.

A szolgáltatások megszervezése szempontjából igen speciális, és Angliához képest igencsak bonyolult és nehézkes helyzetet jelent a hazai kistéleplési ellátás finanszírozási rendszere. Az, hogy a települések kulturális normatívájának egy bizonyos százalékára is szükség van a szolgáltatás fenntartásához, szemben áll az angliai gyakorlattal, ahol a megyei önkormányzat egyedül felelős a mozgókönyvtárakért. A szolgáltatásszervezést ez annyiban nehezíti meg, hogy a megállóhelyeket nem ott lehet és kell kialakítani, ahol az a legcélszerűbb és a szolgáltatás szempontjából a leghatékonyabb, hanem ott, ahol az önkormányzatok hajlandóak áldozni az ilyen beruházásra. Tehát a könyvtársusz várhatóan több olyan településen is keresztül fog menni megállás nélkül, ahol igen nagy szükség lenne a szakszerű és minőségi könyvtári szolgáltatásokra.

Már a busz szolgálatba állításának pillanatában célszerű gondolni az előregedett jármű cseréjére. Angliában egy mozgókönyvtár élettartama 10–12 év. Ez alatt az idő alatt egy ún. mozgókönyvtári alaphoz gyűjt pénzt a könyvtár, illetve a fenntartó egy új könyvtársusz felállítására, gondolva arra, hogy az első 10–12 éven belül kivonják a forgalomból. Az angliai példához hasonló mozgókönyvtári alap létrehozására jelenlegi ismereteink szerint nincs reális lehetőség, azonban az újabb hazai mozgókönyvtári egységek beállítása esetén ennek a háttéréről mindenképpen gondoskodni kell.

A busz belső és külső kialakítását a hazai éghajlati viszonyokhoz kell igazítani. Angliához képest Magyarországon viszonylag szélsőséges időjárási viszonyok vannak, meleg nyár és hideg tél, emiatt fokozott figyelmet kell fordítani a jármű klimatizálására, a téli fűtésre és a nyári hűtésre.

Már a tervezés fázisában fontos szempont, hogy a mozgókönyvtáron szolgáltatást teljesítő könyvtárosok igényeit is maximálisan figyelembe vegyék. Ehhez Kester Clarke azt javasolta, hogy a busz tervezésekor fonálból modellezzék a jármű belső terét, amelyekben dolgozni szeretnének, így érzékeltetni fogják a buszban lévő belső tereket, majd azt rendezzék be az igényeiknek megfelelően. A könyvtáros jó közérzete, munkakörülményei nagyban segítik a szolgáltatás megfelelő színvonalon tartását a későbbiekben.

A megfelelő könyvtáros kiválasztására szintén nagy hangsúlyt kell fektetni. A mozgókönyvtár mindenkor személyzete A KÖNYVTÁROST jeleníti meg a települések olvasói számára. Ő a könyvtári rendszer megtestesítője, így személye az egész szolgáltatás legfontosabb eleme. Általa nyílik meg a felhasználók előtt a publikált tudás teljessége. Legideálisabb esetben a könyvtáros maga a buszvezető, ez jelenti a legköltséghatékonyabb működést, azonban a megfelelő jogosítvánnyal rendelkező, a fenti feladatra alkalmas könyvtáros szakembert találni nagy kihívást fog jelenteni a szolgáltatást fenntartó megyei könyvtár számára.

Elgondolkodtató volt Kester Clarke őszinte megdöbbenését látni bizonyos kistéleplési könyvtárak színvonalával kapcsolatban. Jogos kérdés volt a részéről, hogy hol vannak az új könyvek a kis könyvtárakból, hol vannak az audiovizuális dokumentumok, miért nem cserélik a könyveket havonta a polcokon, miért nincs internet, és ha mindez nincs, akkor milyen alapon várhatnánk, hogy a kistélepléseken élők a jelenleginél nagyobb arányban használják a községi könyvtárakat.

Győr-Moson-Sopron megyében a megyei könyvtár és a megyei önkormányzat együttműködése nyomán igen komoly esély mutatkozik arra, hogy ez ne így legyen többé azokon a településeken, ahol vállalták, hogy anyagi erejükhöz mérten részt vesznek a projektben. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Könyvtári Főosztálya megteremtette a lehetőséget a kistéleplési könyvtári ellátás modernizálására, a labda tehát innentől a megyei önkormányzatok és a megyei könyvtárak térfelén van. Győr-Moson-Sopron megye példája igazi kiindulópontjául szolgálhat egy valódi átörésnek a kistéleplési könyvtárellátás területén.

Tóth Máté

Több mint statisztika

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Levéltár a közszolgáltatásban

A KSH Könyvtár és Levéltár alapításának ideje 1867, a kiegyezés éve. A kiegyezés a Habsburg Birodalmat polgári alkotmányos monarchiává alakította át, és kijelölte benne Magyarország önállóságának kereteit. A statisztika a Földművelés-, ipar- és kereskedelmügyi Minisztérium hatáskörébe került. Minisztere, Gorove István Keleti Károlyt bízta meg 1867-ben a Magyar Hivatalos Statisztika megszervezésével. Keleti Károly még ebben az évben szorgalmazta egy saját, önálló statisztikai szakkönyvtár létrejöttét. 1869-ben indítványozta a hazai államtudományi és statisztikai munkák kötelezpéldányként való biztosítását is a könyvtár számára.

Findura Imre volt az első könyvtárnoka, aki 1871-től 1907-ig, 36 éven át volt a Statisztikai Hivatal könyvtárának vezetője. Ő készítette el a könyvtár első címjegyzékét, „könyvlajstromát” 1872-ben. Nevéhez fűződik a könyvtár első nyilvános, nyomtatott szakkatalógusának elkészítése is, amely 1885-ben jelent meg.

Törvényi háttér

A statisztikai kiadványok gyűjtésének és a könyvtár létrehozásának igénye és szükségessége már a kezdetektől törvényi támogatást kapott.

Keleti Károly 1869-ben készített országos statisztikáról szóló törvényjavaslata 7. §-a így fogalmaz: „A statisztikai hivatal használatára külön szakkönyvtár alapítatik, melynek számára a hazai kiadók minden általuk kiadott államtudományi és statisztikai munkából egy kötelezpéldányt szolgáltatnak.”

Az 1874-es statisztikai törvény szorgalmazta a cserekapcsolatok kialakítását a külföldi statisztikai hivatalokkal.

Az 1897. évi 35. tc. meghatározó a könyvtár életében, kötelezpéldány-gyűjtési joggal ruházta fel a könyvtárat, amit megerősítettek 1929-ben, 1952-ben és 1997-ben. A gyűjtési jogkör kiszélesedése a hivatal könyvtárát a legnagyobb országos könyvtárak sorába emelte, sőt ma már az intézmény Európa egyik legrégebbi és állományát tekintve legnagyobb statisztikai gyűjteménye.

Ez a joganyag hangsúlyozta a könyvtár nyilvános jellegét, ennek értelmében a könyvtár 1897 óta nyilvános. Az 1898. évi 20. törvénycikk előírta a Magyar Hivatalos Statisztika intézménye számára az önálló épület létrehozását, benne könyvtári célokat szolgáló helyiségekkel. Még ebben az évben teljesült a könyvtári előírás, a Központi Statisztikai Hivatal és könyvtára a jelenlegi helyére költözött.

A Központi Statisztikai Hivatal könyvtárának fejlődését biztosító jogszabályok betetőzésként a múzeum-, könyvtár- és levéltárügy némely kérdéseinek rendezéséről szóló 1929: XI. tc. a könyvtárat teljes körű köteleispéldány-jogosultsággal ruházta fel, miniszteri indoklásában hangsúlyozván, hogy: „...A nemzeti kultúra szempontjából nagyfontosságú nyomdatermékeknek a legnagyobb teljességben csak egyetlen példányban való gyűjtése szerencsétlenség (tűzeset, stb.) esetében pótolhatatlan veszteséget okoz s ezért szükséges, hogy a magyar szellem mindenmű termékeinek gyűjtése két-két különböző helyen elhelyezett példányban történjék. Az eddigi gyűjtést kizárólagosan végző Széchényi Könyvtár mellett második gyűjtőhelyül a Statisztikai Hivatal Könyvtára a legalkalmasabb...”

E törvény, illetőleg ennek végrehajtása tárgyában kiadott 9300/1935. III. VKM. sz. rendelet értelmében a Központi Statisztikai Hivatal könyvtára muzeális jelleget nyervén, jelentőségére nézve az ország második könyvtárává emelkedett, s a hivatalos statisztikai szolgálatról szóló 1929: XIX. tc. alapján a Hivatal valamennyi tárca ügykörébe nyúló feladataira tekintettel, a hivatallal együtt a kereskedelemügyi minisztertől a miniszterelnök legfőbb felügyeleti hatósága alá került.*

1938-ban 200 ezer pengő rendkívüli kiadás-előirányzatot kapott új könyvtárpalota építéséhez telek vásárlására, de új könyvtár építésére már nem került sor, mert a háború közbeszólt.

1972-től a könyvtár neve KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat. A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény értelmében könyvtárunk országos szakkönyvtár.

A könyvtár gyűjtőköre

Teljességre törekvően gyűjtjük a magyar, válogatva a külföldi statisztikai és demográfiai szakirodalmat. A szerzeményezésnél kiemelt fontosságú a közgazdaságtudomány, a szociológia, a politika és a jog, valamint az összes tudományterület gazdasági és statisztikai vonatkozású irodalma. Jelentős állománycsoport a történelem és informatika, köteleispéldány-jogosultságunknak köszönhetően a klasszikus és a kortárs magyar és világirodalom, a helytörténet, a néprajz, a vallás- és egyháztörténet, a sport, a könyvtártudomány és a művészetek irodalma és valamennyi tudományterület alapvető kézikönyvei.

A könyvtár gazdag állományában a könyvek mellett gyűjteményünk fontos részei a folyóiratok, a térképek, a kéziratok, a muzeális értékű dokumentumok (1867 előtti publikációk), a miniatűr dokumentumok és az egyre gyarapodó számban megjelenő elektronikus kiadványok.

* Dr. Ajtay Kálmán: Adalékok a Központi Statisztikai Hivatal könyvtára történetéhez (1867–1944). A KSH könyvtárának évkönyve, 1956–57. Bp. 1958. 57–73. p.

A könyvtár állományának alakulása

A nyitó állomány 1867-ben, a könyvtár alapításának évében 150 kötet volt. Keleti Károly adományozása révén. 1879-ben 10 552, 1890-ben 44 ezer, 1900-ban pedig már 80 700 kötetre bővült a könyvtár állománya.

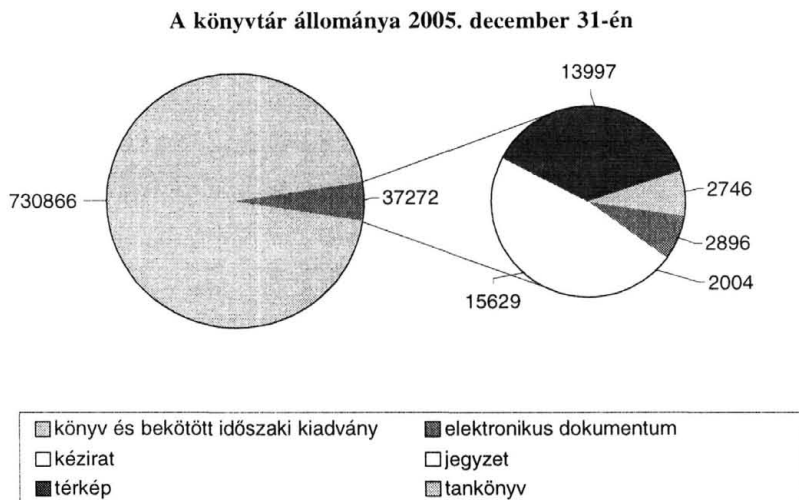
A XIX. századi könyv- és folyóirat-gyarapodás lényegesen szerényebb mértékű, mint a XX. századi.

Az 1951-ben mutatkozó visszaesést, a csaknem 100 ezerrel kevesebb dokumentumszámot az magyarázza, hogy a II. világháború alatt bombatalálat érte a hivatal épületét, a könyvtár is megrongálódott. 1951 óta a gyarapodás mértéke egyenletes és folyamatos.

Az 1990-es évektől a könyvpiac kiszélesedése miatt is, elsősorban a köteles példányokból származóan a gyarapodás ugrásszerű emelkedése figyelhető meg.

A könyvtár állománya 2005. december 31-én 768 138 állományi egység. Ebből 730 866 db a könyv és bekötött időszak kiadvány, egyéb 37 272 db, aminek nagyobb része térkép és jegyzet (lásd 1. grafikon).

1. grafikon

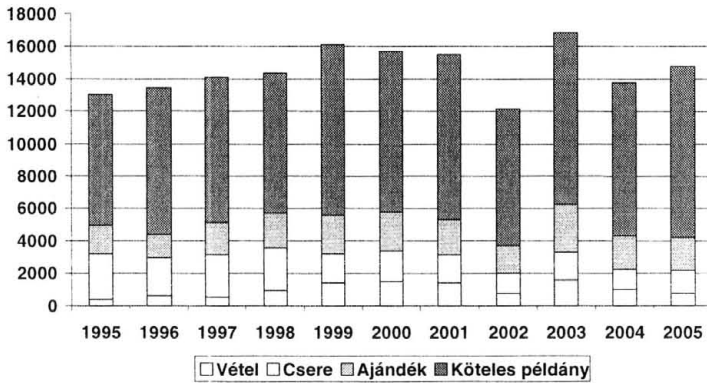

A könyvtár napi munkájában a gyűjtemény megkülönböztetett fontosságú részét képezik a statisztikai évkönyvek és évkönyv jellegű kiadványok. Ezek nálunk az időszak kiadványok dokumentumtípus fogalomkörébe tartoznak, ami markánsan megkülönbözteti a KSH könyvtárának állományát más hazai könyvtárakétól.

A könyvtár dokumentumállományának gyarapodása átlagosan évi 15 és fél ezer darab. Ebből jelentős gyarapodást jelentenek a magyar dokumentumoknál a KSH kiadványai mint ajándék, valamint a köteles példány, a külföldieknél pedig a csere dominál (lásd 2. grafikon).

Számszerűsítve a fentieket: 1995 és 2005 között vétel útján 11 005 kötet, cserével 21 453, ajándékozás révén 23 031 és kötelespéldány-szolgáltatással 104 227 darab dokumentummal gyarapodott a könyvtár.

A könyvtár állományának forrásai

Cserekapcsolatok

A könyvtár állományának alakulásában jelentős szerepe volt és van a nemzetközi kapcsolatok kiépítésének. Az erre vonatkozó első törvényi jóváhagyás 1929-ből való. A miniszterelnök 1929. évi 3600. rendeletének 14. §-a a cserekapcsolatokhoz szükséges kiadványmennyiség felhasználását a Hivatal elnökének hatáskörébe sorolta. 1929 és 1946 között a nemzetközi kapcsolatoknak köszönhetően 16.753 kötettel gyarapodott a könyvtár állománya. A második világháborút követően számottevő emelkedés jelentős késéssel, csak 1953-tól indult meg.

1957-ben mintegy húsz nemzetközi intézménnyel és 48 országgal, közülük több ország (Egyesült Államok, Ausztria, Belgium, Brazília, Csehszlovákia, Franciaország, Hollandia, Japán, Lengyelország, Nagy-Britannia, NDK, NSZK, Norvégia, Olaszország, Svájc, Svédország, Szovjetunió) egynél több könyvtárával. 1985-ben 418 külföldi intézménnyel, illetve statisztikai hivatallal vagy annak könyvtárával jött létre cserekapcsolat.

Jelenleg a világ több mint száz országával és az ismert nemzetközi gazdasági és politikai szervezetekkel kialakított, folyamatosan fenntartott kapcsolat eredményeként a külföldi szakirodalom beszerzését jelentős arányban a több mint négyszáz cserepartner biztosítja. (Közöttük az ENSZ, az OECD, az Európai Unió, a FAO, a GATT, a Világbank stb.) A világ számos országának hivatalos, nemzeti statisztikai évkönyvei megtalálhatók könyvtárunkban. A külföldi cserekapcsolatok a KSH és a könyvtár kiadványaira épülnek, amelyek egyben elősegítik Magyarország jobb megismerését külföldön.

Az állomány feltárása

Az első címjegyzékeket, könyvrajstromokat, mint említettem, Findura (Farkasfalvi) Imre, a Hivatal első könyvtárnoka állította össze.

1898-ban jelent meg a könyvtár szakkatalógusa, *A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal Nyilvános Könyvtárának és Térképgyűjteményének címjegyzéke*. A következő nyomtatott katalógus 1915-ben jelent meg *A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal Nyilvános Könyvtárának könyvjegyzéke* címmel.

Az 1933 és 1956 közötti állomány hivatalos és nem hivatalos statisztikai és egyéb anyagát negyedéves „cédulákon” (amelyek inkább lapoknak nevezhetők) dolgozták fel. Az 1946 és 1956 közötti időszak nem statisztikai tárgyú állománya szabványos kartonokon került feldolgozásra. 1947-től jelentek meg könyvtárunkban a hagyományos katalóguscédulák. 1955-ben megkezdődött a külföldi kiadványcseré és a vásárlás útján beérkezett könyvek gyarapodási jegyzékeinek összeállítása. 1956-ban megkezdődött a külföldi folyóiratok bibliográfiai feldolgozása. 1957-ben egyesült a könyveket és folyóiratokat feltáró két kiadvány. *Külföldi könyv- és folyóiratcikk bibliográfia* címmel negyedévenként jelent meg. 1958-tól a külföldi statisztikai irodalom bibliográfiai feldolgozása kezdődött meg.

Katalógusaink

Katalógusaink hűen tükrözik, hogyan fejlődött a könyvtár alapításától napjainkig, hogyan jutottunk el az első könyvlajstromtól az internetig.

1990-ig tartott a cédulakatalógusok építése. Csak 1960 és 1993 között épült ETO-katalógus, ugyanis 1960 előtt nem volt a könyvtárban használatos az ETO.

1989-től egy magyar fejlesztésű program, a TEXTAR működése kezdődött el, még ebben az évben kiépült egy lokális hálózat, majd 1990-től lezárult a cédulakatalógusok kora. A számítógépek megjelenése a könyvtár életében mérföldkő volt, de új, minőségi változást 2002-ben az OLIB jelentette. Azóta az OLIB integrált könyvtári rendszerben történik a feldolgozás, a katalógizálás.

Informatikai fejlesztések

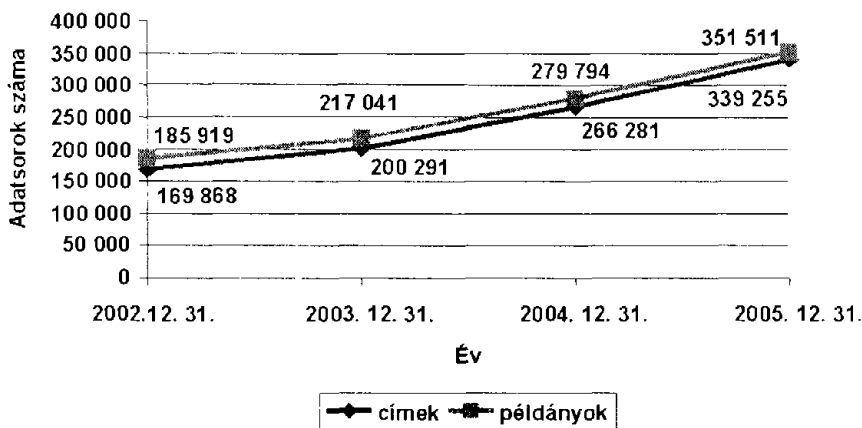
1977-ben történtek az első lépések az informatikai fejlesztésben a TEXTPAC nevű saját adatházis építésével, amely 75 hazai és 150 külföldi folyóirat cikkeit tárja fel, ebben lehetőség van szerző, cím és tárgyszó szerinti keresésre. Ezt követően a fentebb említett TEXTAR próbamunkái 1989-ben kezdődtek el. 1990-ben indult meg a számítógépes feltárás. De a TEXTAR-ral internetkapcsolatra nem volt lehetőség, egymástól függetlenül épülő adatházisok miatt többszörös keresésre volt szükség. 2000-ben könyvtárunk 60 PC-ből és egy önálló szerverből álló Windows 2000-es gépparkot kapott, Pentium III-as, CD-vel ellátott HP-gépek, nyomtatók, szkennerek és kétprocesszoros szerver tette lehetővé a modern, számítógépes integrált rendszerben dolgozó könyvtár kialakítását. 2001 decemberében született döntés az integrált számítógépes rendszerre való átállásról. A könyvtár az OLIB 7.1-es verziójának beszerzése mellett döntött, amely a hivatal anyagi támogatásával valósult meg. 2002-ben elindult a fejlesztés, a rendszer tanulása, a modulok bevezetése. A konverzió több mint 100 ezres nagyságú dokumentumállomány átkonvertálását jelentette a TEXTAR-ból az OLIB-ba. 2003-tól valamennyi munkafolyamat végzése az OLIB integrált könyvtári rendszerrel történik. 2003. december 10-én kilép-

tünk a világhálóra, elkészült a honlapunk (<http://lib.ksh.hu> vagy <http://konyvtar.ksh.hu>). Így a széles nagyközönség, illetve a szakma számára is elérhetővé vált adatbázisunk.

Ez tette lehetővé szolgáltatásaink bővítését, az új korszerű eszközökkel a különböző adatházisokból való szolgáltatást és tartalomszolgáltatást (lásd 3. grafikon).

3. grafikon

A könyvtár állománya a számítógépen,
az OLIB rendszerben

A cím és a példány száma nem nagyon tér el egymástól, ez azt mutatja, hogy szinte minden dokumentumból csak egy példány van a könyvtárunknak.

További feladatok várnak még ránk, mindenekelőtt a teljes könyvtári állomány számítógépre vitele. Tervezzük a szolgáltatások bővítését egyéb területeken is, elsősorban az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer tagjaként a könyvtárközi kölcsönzés terén. Szeretnénk, ha a mi adatbázisunk is része lenne az ODR adatbázisának. Mivel az OLIB integrált könyvtári rendszer bevezetésével könyvtárunk alkalmassá vált szabványos HUNMARC rekordok átadására, lehetőségünk nyílt közös adatbázisokhoz, így a MOKKA adatbázishoz való csatlakozásra is. Ezért indulunk a 2004. évi informatikai pályázaton, amely a MOKKA adatbázis kibővítését célozta. A pályázaton nyert támogatás révén lehetőségünk nyílt a csatlakozásra, és 2005 márciusában sikeres feltöltési tesztet végeztünk a MOKKA teszt adatbázisába. Jelenleg a MOKKA-kompatibilitás biztosítása érdekében javításokat végzünk az állományunkban. Ezt követően feltöltjük a retrospektív adatokat, majd az új tételt on-line módon folyamatosan küldjük a MOKKA adatbázisba.

Ugyancsak a fenti informatikai pályázat révén valósítottuk meg a KSH Régióigazgatóságok könyvtárainak számítógépes összekapcsolását a központi könyvtár adatbázisával OLIB kliensek segítségével.

A könyvtár digitalizálási terve

A könyvtár stratégiai tervében a rekatalogizáláson (a dokumentumok visszamenőleges számítógépes katalogizálásán) túl kiemelt hangsúlyt kapott a digitalizálás. Digitalizálási tervünkben megfogalmaztuk, melyek azok a legfontosabb szempontok, amelyek alapján fontossági sorrendet állítunk fel a történeti és szakmai értékek, a jelentős statisztikai értékek megőrzése, értékes anyagok rongálódásának csökkentése, a hozzáférési lehetőségek növelése érdekében.

Első helyet kaptak a magyar helységnévtárak és előzményeik, amelyek egy része a „24. óra” IHM-pályázaton nyert összegből került digitalizálásra. az 1873–1913-as évek helységnévtárai, összesen 12 kötet, 16 ezer oldal, amely kötetek már az interneten is elérhetőek. Pénzforrás esetében tervezzük a további kötetek digitalizálását is.

Adatbázisaink

A könyvtár informatikai fejlesztése tette lehetővé, hogy a korszerű számítógépes szakirodalmi tájékoztatásba mi is bekapcsolódjunk, és nálunk is elérhetőek legyenek jelentős adatbázisok. Ezek közül szeretnénk néhányat röviden bemutatni.

- *OLIB*, a könyvtár on-line katalógusának építését szolgáló integrált könyvtári rendszer, az 1990-től állományba vett összes dokumentumot, a folyamatosan rekatalogizált anyagot, valamint a kéziratok és jegyzetek teljes állományát tartalmazza.
- *TEXTPAC*, a könyvtár saját fejlesztésű folyóiratcikk-adatbázisa.
- *Külkereskedelmi adatbázis*, 1992-től dolgozza fel hazánk külkereskedelmi forgalmát. Közli az export és az import mennyiségi és értékadatait, vámtarifaszám szerint konkrét termékre lebontva.
- *JSTOR* adatbázis, on-line elérhető, az amerikai egyetemek és a Mellon Alapítvány támogatásával épül, jelenleg 23 témakörben. 237 angol nyelvű folyóirat teljes szövegének elérését és betöltését teszi lehetővé. Ingyen hozzáférhető.
- *Observer*, internetes figyelő, kulcsszavas kereséssel tájékozódhatunk a magyarországi időszaki kiadványokról.
- *Statisztika*, saját fejlesztésű adatbázis. A hazai napi- és hetilapokban, folyóiratokban megjelent statisztikai adatokat aktualizálva tartalmazza, feldolgozza a statisztikai és demográfiai szakfolyóiratokat.
- *ECONLIT* a világ közgazdasági szakirodalmának válogatott bibliográfiája. 1969-től napjainkig.
- Az EBSCO Publishing *EBSCOhost* nevű szolgáltatása bibliográfiai és teljes szövegű adatbázisokat kínál.

Kiadványaink

A könyvtárban évtizedek óta folyik publikációs tevékenység. A kiadványok közül a legismertebb sorozatok a történeti statisztika témakörében jelennek meg:

- *Nagy magyar statisztikusok műveinek válogatott bibliográfiája;*
- *Történeti statisztikai füzetek;*
- *Történeti statisztikai tanulmányok;*
- *Magyarország történeti helységnévtára;*
- *A Statisztikai Hivatal elnökei;*
- *Közgazdasági Nobel-éremdíjasok;*

Kiadványaink közül kiemelném a *Magyarország történeti helységnévtárát*. Fügedi Erik történész irányításával 1972-ben kezdődtek el a történeti Magyarország területét magába foglaló, az 1773–1808-as éveket átfogó állapotot tükröző helységnévtárak összeállításának munkálatai. Eddig a sorozatban 18 kötet jelent meg. A legutóbbi 2005-ben látott napvilágot a *Bács megye* című kötet.

A könyvtár stratégiai terve 2005-től 2008-ig

A könyvtár stratégiai fejlesztési tervének készítésénél figyelembe vettük, hogy a terv összhangban legyen a KSH (mint fenntartó) irányvonalával, és a könyvtári szakmai felügyeletet gyakorló Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 2007-ig szóló stratégiai tervével, valamint az Informatikai és Hírközlési Minisztérium által készített *Magyar Információs Társadalom Stratégiája* (MITS) című anyagban megfogalmazott főbb elvekkel.

A könyvtár Alapító Okiratában, valamint a Szervezeti és Működési Szabályzatában jóváhagyottak alapján az alábbi feladatokat kell ellátnia könyvtárunknak:

Mint országos szakkönyvtár

- a hazai statisztikatudomány szakirodalmi bázisának folyamatos fejlesztése, ennek érdekében a külföldi szakirodalmi cserekapcsolatok ápolása;
- a statisztikával kapcsolatos tudományos és gyakorlati információs igények naprakész kielégítése;
- a könyvtári állomány korszerű számítógépes feltárása;
- a statisztika és határtudományai körében a könyvtári állományon alapuló összeállítások, tanulmányok, bibliográfiák folyamatos megjelentetése;
- hatékony külföldi és hazai szakkönyvtári együttműködés elősegítése.

Mint köteles példányra jogosult és közművelődési feladatokat is ellátó könyvtár:

- állománya és kötelespéldány-jogosultsága alapján a legszélesebb olvasói igények kielégítése;
- a teljes, komplex könyvtári munkafolyamat naprakész megszervezése, a leghatékonyabb könyvtári információs szolgáltatások kialakítása, továbbfejlesztése érdekében könyvtári együttműködés kialakítása hasonló jellegű hazai intézményekkel.

Stratégiai kulcsterületek:

- teljes körű minőségbiztosítás, teljesítményértékelés;
- állománymenedzsment és az OLIB adatbázis fejlesztése, rekatalogizálás;
- információs technológia, hálózat kiépítése, országos szervezetekkel való együttműködés;

- könyvtárközi kapcsolatok fejlesztése;
- együttműködés a tájékoztatásban és adatszolgáltatásban;
- régiós igazgatóságok könyvtári hálózatának kiépítése;
- értékőrzés: állományvédelem – digitalizálás, restaurálás, kötészet;
- olvasószolgálat, tájékoztatás;
- oktatás, életen át tartó tanulás támogatása;
- a könyvtár szervezeti átalakítása a stratégia tervidőszakában;
- a könyvtár építészeti és raktári adottságainak javítása, átalakítása.

Összegzés

A könyvtár tevékenységében további fontos feladatnak tartom a kutató tevékenység támogatását, elsősorban a történeti statisztikai és statisztikatörténeti kutatásokat, viszont könyvtárunk elsődleges feladata a könyvtárba beérkező dokumentumok feldolgozása, feltárása, és ezekből a dokumentumokból a legmodernebb technika segítségével a tudásalapú társadalom alapintézményeként az információhoz, ismeretekhez a felhasználói hozzáférést biztosítani, a dokumentumokat a legszélesebb körben hozzáférhetővé tenni. Az 1867-ben alapított KSH Könyvtár és Levéltár gazdag gyűjteményével, a legfejlettebb informatikai eszközök segítségével, szakképzett munkatársai által, az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer tagjaként teljes állományából történő szolgáltatással áll az olvasók, a felhasználók rendelkezésére.

Nemes Erzsébet

A könyvtárak és az elektronikus információszabadság

Közérdekű adatok
az egészségügy területén közfeladatot ellátó szervek
honlapjain

Mit jelent az elektronikus információszabadság?

1. A hatóságok bizonyos adatokat maguktól is kötelesek elektronikus úton közzétenni.
2. A polgárok közérdekű adatigényeit elektronikus úton elégítik ki.
3. A dokumentumokhoz való hozzáférés érdekében a dokumentumok adatbázisát, nyilvántartását elektronikus úton hozzáférhetővé teszik.

Ennek a három pontnak az érvényesülése érdekében született meg a törvény.

Jogszabályok

Az alkotmány 61. §-a szerint a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetve terjessze. Az alkotmány e paragrafusának végrehajtása érdekében alkották meg a 1992. évi LXIII. törvényt a közérdekű adatok nyilvánosságáról. A törvény előírja az állami, önkormányzati és egyéb közfeladatot ellátó szervek számára, hogy bizonyos közérdekű adatot kérés nélkül is közzétegyenek. Ez a törvény nyitott utat az elektronikus információszabadságnak.

A 2003. évi XXIV. törvény („Üvegseb”-törvény) lehetővé teszi és segíti a költségvetési források felhasználásának hatékony ellenőrzését, a közpénzek és a köztulajdon felhasználásának és hasznosításának átláthatóságát. Az elektronikus információszabadságról szóló törvényben meghatározott módon és feltételek szerint kell megjelentetni ezen adatokat az adatközlő szerv honlapján.

A 2005. évi XC. törvényt az elektronikus információszabadságról hosszú előkészítés után 2005 júliusában fogadta el az Országgyűlés. A törvényt és a végrehajtási rendeleteit később ismertetem.

A törvény előkészítése

Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM) tanulmánykötetet jelentetett meg *Az elektronikus információszabadság* címmel.¹ A kötet bemutatja az egyes országok helyzetét az elektronikus információszabadság terén, majd különböző koncepciókat ismertet, a 2004. őszén szervezett konferencia előadásain túl tanulmányokat és publicisztikákat közöl, valamint a szakmai szervezetek állásfoglalásait mutatja be. A tanulmánykötetben megjelentetett háttéranyagok egy része a minisztérium honlapján is elérhető.²

Az IHM honlapján az információszabadság-weboldalon belül az elektronikus információszabadságról szóló törvény előkészítésével kapcsolatos információk, dokumentumok találhatóak. Az *Elektronikus információszabadság*-honlapon a törvénnyel és végrehajtásával kapcsolatos dokumentumok, segédanyagok (jogszabályok, tájékoztatók, metaadat sémák) érhetőek el.

Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium feladatuk sikeres elvégzésében az eInfoSzab Projektiroda létrehozásával támogatja a csatlakozó intézményeket. Az Iroda tájékoztatást és oktatási tevékenységet nyújt az adatfelelősöknek.

2005. évi XC. törvény az elektronikus információszabadságról

A törvény célja, végrehajtási rendeletei, főbb megállapításai

A törvény az általános rendelkezések alatt megfogalmazza a célját:

„E törvény célja annak biztosítása, hogy a közvélemény pontos és gyors tájékoztatása érdekében a közérdekű adatok e törvényben meghatározott körét elektronikus úton bárki számára személyazonosítás és adatigénylési eljárás nélkül, folyamatosan és díjmentesen közzétegyék.”

Leírja a törvényben használt fogalmakat, a közérdekű adatok elektronikus közzétételével (kötelezettség, közzétételi listák, központi elektronikus jegyzék, egységes közadatkereső rendszer) kapcsolatos feladatokat. Foglalkozik a jogalkotás és a jogszabályok nyilvánosságával. A törvény melléklete az *Általános közzétételi listát* közli.

A cikkemben elsősorban az egészségügy területén működő közfeladatot ellátó szervek közérdekű adatainak honlapokon való megjelentetésével foglalkozom, de röviden kitérek a törvényben megfogalmazott jogalkotás nyilvánosságával összefüggő weboldalak elérhetőségére is.

A Magyar Hivatalos Közlönykiadó honlapján: www.mhk.hu az Ingyenes jogszabály-szolgáltatást érhetjük el. A Közlönykiadó weboldalán: www.kozlonykiado.hu találjuk meg a közlönnyök elektronikus változatait.

A nagy kérdés a törvény végrehajtásakor, hogy minden magyar állampolgár hozzáfér-e azokhoz az adatokhoz, amelyekre szüksége van. Mi lesz a fogyatékosokkal, a kistelepüléseken élőkkel? A közérdekű adatot szolgáltatók miből tudják a törvényben meghatározott módon, a honlapjukon összegyűjteni, folyamatosan karbantartani és archiválni az adataikat?

Varga Ilona, az *Esélyegyenlőség az elektronikus információszabadságban* című tanulmány³ szerzője szerint indokolt lenne állampolgári jogegyenlőség-, esélyegyenlőség-analízist készíteni, amelyben azt vizsgálnák, hogy az internethez való hozzáférés tekintetében miképpen valósítható meg az esélyegyenlőség a társadalom hátrányosabb csoportjai számára. Vizsgálandó az internet-hozzáférés biztosítása azok részére, akik anyagi helyzetük miatt nem jutnak internethez. Megoldás lehet az internet alanyi jogon való ingyenes hozzáférhetővé tétele. Illetve, akik nem ismerik az internetet, azok számára szakértő biztosítása. Itt léphetünk mi, könyvtárosok az előtérbe a honlapokon való tájékozódás elősegítésében. Ehhez azonban tisztában kell lennünk azzal, hogy hol, milyen adatot, dokumentumot találhatunk a hozzánk forduló állampolgárok megsegítéséhez.

305/2005. (XII.25.) kormányrendelet⁴ a közérdekű adatok elektronikus közzétételének részletszabályait mutatja be az alábbi fejezetekbe sorolva:

- A közzététel szervezési és ügyviteli feltételei;
- A honlap kialakítása, fellelhetősége és működtetése;
- Közzététel, helyesbítés, frissítés és eltávolítás;
- A szerv megszűnése;
- Közzététel a központi honlapon;
- Egységes közadatkereső rendszer;
- Melléklet a közzétételi egységekre vonatkozó leíró adatokról.

Egy-két – szerintem – fontosabb részt kiemelek a fenti pontokból:

A honlapot úgy kell kialakítani, hogy az széles körben elterjedt, valamint a vakok és gyengénlátók által széles körben használt eszközökkel is olvasható legyen. A közzétételőnek az adat közzétételével, helyesbítésével kapcsolatban naplózni kell az esemény dátumát, a közreműködő nevét. Az adatfelelős megszűnése esetén a kötelezettségek a jogutódra szállnak át.

Az informatikai és hírközlési miniszternek központi honlapot kell létrehozni, de ez még nem valósult meg. A központi honlap egységes felületen biztosítja

majd a közérdekű adatok közzétételét, lehetőséget nyújt a közzétételi egységek folyamatos elérhetővé tételére.

A különböző közfeladatokat ellátó szervek közérdekű adatait regisztrálni kell (az IHM által működtetett) közérdekű adatok központi elektronikus jegyzékében, és kereshetőnek kell lenniük az erre épülő egységes közadatkeresőben.

A végrehajtási rendelet kötelezettségként írja elő, hogy az intézmények dokumentumaikat, adatbázisaikat, tartalmaikat úgynevezett leíró adatokkal (metaadatok) lássák el, és a leíró adatokat a közadatkereső rendszer működtetőjének továbbítsák, valamint gondoskodjanak az adatok rendszeres frissítéséről. A közadatkereső dokumentumot, adatbázist, tartalmakat nem, csak leíró adatot tárol. A leíró adathoz tartozó dokumentumok, adatbázis és tartalmak az adatfelelős honlapján találhatóak.

A már nem aktuális adatokat a törvény szóhasználata szerint „archívumba” kell helyezni, és ott a megőrzési idő alatt továbbra is elérhetővé kell tenni. Miután az archív adatok megőrzési ideje lejárt, ezeket az adatfelelős átadja az Országos Széchényi Könyvtárnak, illetve a Neumann János Digitális Könyvtár részére, így az adatok megőrzéséről a továbbiakban ott gondoskodnak.

A 18/2005. (XII. 27.) IHM rendelet⁵ hatálya a közfeladatot ellátó szervekre terjed ki.

Meghatározza a közzétételi egységekre vonatkozó előírásokat. előírja, hogy az adatközlő köteles a honlapján az adatokat tartalmazó jegyzékre mutató hivatkozást *Közérdekű adatok* elnevezéssel megjelentetni. Melléklete a jegyzék tagolását, a közzétételi egységek közlésének módját írja le az adott szervezetben.

Fontos, hogy a szervek honlapjának nyitóoldalán el kell helyezni egy hivatkozást, linket arra a jegyzékre, ami az előírt adatokat, az azokat megjelenítő közzétételi egységeket vagy ezek hivatkozásait tartalmazza. Ahhoz, hogy az érdeklődő állampolgárok magasabb szinteken azonos szerkezeti egységeken belül találhassák meg az egyes közzétett adatokat, az IHM-rendelet előírja ennek a jegyzéknek a meghatározott szerkezet szerinti, magas szintű tagolását is.

Közérdekű adatok elhelyezése

A törvény 3. § (1) bekezdésében felsorolt közfeladatot ellátó szervek saját honlapjukon kötelesek a közzétételi kötelezettségüknek eleget tenni, ilyen szerv az Egészségügyi Minisztérium is.

A törvény 3. § (2) bekezdése megengedi, hogy az (1) bekezdésben nem szereplő, de közfeladatot ellátó egyéb szervek az elektronikus közzétételi kötelezettségüknek úgy feleljenek meg, hogy vagy a saját vagy társulásaik által közösen működtetett, illetve a felügyeletüket, szakmai irányításukat ellátó szervek által fenntartott, valamint az erre a célra létrehozott központi honlapon való közzététellel is eleget tehetnek.

A következőkben ismertetendő honlapokkal kapcsolatban összefoglalva leszögezhető, hogy az EÜM honlapján kívül sehol sincs még kialakítva „közérdekű adatok” rovat. Azonban valamennyi vizsgált honlapon az intézetre vonatkozó legfontosabb adatok, dokumentumok megtalálhatóak.

Az egészségügy területén közfeladatot ellátó szervek

A törvény megnevezi azokat a közfeladatot ellátó szerveket, amelyeknek elektronikus közzétételi kötelezettségük van. Köztük vannak a minisztériumok, a Miniszterelnöki Hivatal, az országos hatáskörű szervek, a központi hivatalok, a minisztériumi hivatalok, az országos kamarák.

Összegyűjtöttem egy csokorra valót azon egészségügyi szervekből, melyeknek adatközlő kötelezettsége van: Egészségügyi Minisztérium, Egészségügyi Engedélyezési és Közigazgatási Hivatal, Orvos- és Kórháztechnikai Intézet, Országos Egészségbiztosítási Pénztár, Országos Mentőszolgálat, Országos Vérellátó Szolgálat, ÁNTSZ, Országos Epidemiológiai Központ, Országos Közegészségügyi Központ, Országos Egészségfejlesztési Intézet, Magyar Orvosi Kamara, Magyar Gyógyszerész Kamara, Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara, Magyar Kórházszövetség.

Megvizsgáltam, hogy ezen szervezetek honlapján szerepelnek-e már a törvény által meghatározott közérdekű adatok. Megjegyzem, hogy 2006. február 23-i állapotot tükrözi az alábbi összefoglalóm. Reményeim szerint folyamatosan nőni fog azon szervek, intézmények köre, amelyek a törvény által meghatározott módon a közérdekű adataikat közzéteszik honlapjukon.

Egészségügyi Minisztérium

<http://www.eum.hu>

A minisztérium honlapján a végrehajtási rendeletek tagolása szerint külön rovat. „Közérdekű adatok” található. A „Közérdekű adatok: Szervezeti, személyzeti adatok” között találjuk a minisztérium székhelyének pontos címét, telefon- és faxszámát, elektronikus levélcímét, honlapja, ügyfélszolgálatának elérhetőségét, szervezeti felépítését, az egyes szervezeti egységek feladatait (SZMSZ), vezetői címlistát, az EÜM felügyelete alá tartozó intézmények elérhetőségét.

A „Tevékenységre, működésre vonatkozó adatok” alrovatban az egyetemes szerkezetbe foglalt alapító okirata, státútum, Szervezeti és Működési Szabályzata (2005. november elsejétől), pályázatok szakmai leírása és azok eredményei olvashatók.

A törvény „Jogszabály-előkészítés” nyilvánossága érdekében közzé kell tenni a jogszabályt előkészítő minisztérium vagy országos hatáskörű szerv honlapján az egyeztetés állapotának megjelölésével a jogszabály-tervezeteket, koncepciókat, javaslatokat. „A jogszabály-előkészítés nyilvánossága” alatt található a minisztérium honlapján az Egészségügyi Közlöny 2006. évi számainak elektronikus változata, a Jogszabály-tervezetek, Koncepciók, javaslatok. A „Gazdálkodási adatok”-nál egy linket találunk az „Üvegseb” adataihoz. Más rovatban is találunk közérdekű adatot és kiadványleírást: pl. „Publikációk” alatt a minisztérium által megjelentetett kiadványok és folyóirat adatait, az „Egészségpolitika” alatt irányelveket, protokollokat és módszertani leveleket.

A polgárok e-mailben, illetve on-line formában is fordulhatnak kérdéseikkel, véleményeikkel és javaslataikkal a minisztérium ügyfélszolgá-

latához. A „Tájékoztatás, tanácsadás” rovat cikkeit az Egészségügyi Minisztérium Ügyfélszolgálatára érkezett gyakori kérdések figyelembevételével válogatták össze a családi támogatások, egészségügyi ellátás, betegjogok és egyéb témákban.

Egészségügyi Engedélyezési és Közigazgatási Hivatal

<http://ekh.eum.hu/index/index.html>

Az Engedélyezési Hivatal az Egészségügyi Minisztérium alatt működő önálló hivatal, közigazgatási, hatósági feladatokat lát el. A „Magunkról” rovaton belül találjuk a Hivatalról szóló alapvető információkat: Bemutatkozás, Elérhetőség, Szervezeti Struktúra, Vezetők, Munkatársak, Jogszabályok, Alapító okirat, Felügyeleti Szerv, Statisztika. Sajnos, a „Tevékenységek” rovat alatt egyelőre csak rövid általános ismertetőt találunk és „feltöltés alatt” vannak az engedélyezési feladattal összefüggő oldalak, dokumentumok, adatbázisok.

Orvos- és Kórháztechnikai Intézet

<http://www.orki.hu/orki/index-M.html>

Az ORKI – hasonlóan az Engedélyezési Hivatalhoz – az egészségügyi tárca fennhatósága alá tartozik, és részben hatósági (műszaki vizsgálatok, auditálási és tanúsítási) feladatokat lát el. Ezért is érdekes a honlapja. A világos felépítése okán hamar meg lehet találni a keresett dokumentumokat. Például a „Segédlet” rovatból különböző, a tanúsításhoz szükséges tájékoztatók, a szolgáltatások megrendeléséhez szükséges űrlapok tölthetők le.

A minisztérium alá tartozó országos gyógyító intézmények közül az Országos Baleseti és Sürgősségi Intézet honlapját néztem meg.

OBSI

<http://www.obsi.hu>

Örömmel fedeztem fel ennek az intézetnek a honlapját. Egyszerű felépítésű, de nagyon jól, könnyen követhető, tartalmas oldalakat tartalmaz. A Tájékoztató rovatban ápolási tanácsok, betegtájékoztatók, betegjogi anyagok, és a VIII. kerületi intézmények adatai találhatóak.

Országos Egészségbiztosítási Pénztár

<http://www.oep.hu>

Az OEP a társadalombiztosítás központi hivatali szerveként az Egészségbiztosítási Alap kezelését végzi. A biztosítottak és a szolgáltatók részére „Lakossági és Szakmai kezdőlap”-okat működtet a honlapján. Az „Úvegzeb” rovat mellett más rovatokban megtaláljuk a közérdekű adatokat. Például „Általános információk” rovaton belül az Alapvető dokumentumokat, az „Egészségbiztosítási ellátások” rovatban megtaláljuk pl. a Tájékoztató az Európai Egészségbiztosítási Kártyáról. Megjegyzem, hogy eldugva, a „Hírek és események” rovatban tudjuk megnézni az Egészségbiztosítási Közlöny elektronikus számait.

A törvény szerint joga van az állampolgárnak elektronikusan intézni az ügyeit. A minisztérium és az OEP honlapján találtam kezdeményezést ennek megvalósítására. Az OEP honlapján az ügyfelek már elektronikusan elérhetik és kitölthetik a nyomtatványokat, viszont az ügyfél-szolgálatra még nem tudják elektronikusan eljuttatni.

Országos Mentőszolgálat

<http://www.mentok.hu/>

A szervezetre vonatkozó fontosabb dokumentumok, ismertető megte-
lálhatóak a honlapon. A „Szakmai irányelvek” tartalmazzák pl. Az
Oxyologiai-Sürgősségi, Honvéd- és Katasztrófaorvostani Szakmai
Kollégium által elfogadott ajánlást a felnőtt újraélesztéséről, valamint
az OMSZ szolgálatvezetésének korszerűsítési tervét. Érdekesség, hogy
a „Kapcsolat/kommunikáció” rovat alatt van pl. az OMSZ elérhetősége.
Így elég nehézkes megtalálni azt.

Országos Vérellátó Szolgálat

<http://www.ovsz.hu/>

A főoldalról elérhetőek a szolgálatra vonatkozó fontosabb adatok, do-
kumentumok és az „Üvegseb”-törvény alapján összeállított adatok.
Közvetlenül megtalálhatjuk pl. a véradó állomások elérhetőségét. A
szervezet Alapító Okiratát, az Aktuális vérkészletet, a Minőségpolitikai
nyilatkozatot.

Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat

<http://www.antsz.hu>

Az „ÁNTSZ” rovat alatt megtalálhatóak a szolgálatra vonatkozó leg-
fontosabb dokumentumok (SZMSZ, szervezeti felépítés, Országos
Tisztifőorvosi Hivatal bemutatása, feladatai). A „Hatósági ügyintézés”
rovat alatt az ÁNTSZ hatósági eljárásával kapcsolatos tájékoztatás do-
kumentumai: jogszabályok, engedélyek, hatósági bizonyítványok, ha-
tósági nyilvántartások stb. érhetőek el. Ezen a honlapon is megtalálhatók
külön rovatban az „üvegseb”-bel kapcsolatos dokumentumok.

Az ÁNTSZ szakterületeit megjelenítő weboldalakon nagyon sok hasz-
nos dokumentumot találunk, de nagyon elrejtve. Jó lenne egy „Doku-
mentumok” rovat, ahol együtt szereplnének ezek az információk.

Az ÁNTSZ alá tartozó intézetek honlapjait átnézve, sehol sem találtam
közérdekű adatok és „üvegseb” rovatot.

Az ÁNTSZ alá tartozó országos intézetek honlapjai:

Johan Béla Országos Epidemiológiai Központ (OEK)

<http://www.oek.hu/oek.web>

Az „OEK-ről” rovatban találjuk az intézet fontosabb adatait. Kicsit
eldugva, a „Szakmai információk/Módszertani levelek” alatt olvashat-
juk az EPINFO-t (Epidemiológiai információs hetilap) és a külön szá-
mai közt a módszertani leveleiket.

Fodor József Országos Közegészségügyi Központ (OKK)

<http://www.fjokk.hu/>

A honlap átláthatóbb felépítése miatt hamar megtaláljuk az intézetre vonatkozó főbb adatokat, kiadványokat. A „Lakossági Tájékoztatás és Szakmai Tájékoztató” rovat alatt nagyon hasznos anyagokat találunk az intézet feladatairól, tevékenységéről.

Országos Egészségfejlesztési Intézet

<http://www.oefi.hu/>

Az „Intézetéről” rovatban olvashatunk az OEFI történetéről, feladatairól, elérhetőségéről. A „Kiadványok” rovatban megtaláljuk pl. a Nemzeti AIDS Stratégiát, a Cukorbeteg a családban, Táplálkozási ajánlások című kiadványaikat. A Népegészségügy rovatban a Népegészségügyi Program érhető el.

A Kamarák közül a Magyar Gyógyszerész Kamara honlapját néztem át.

Magyar Gyógyszerész Kamara

<http://www.mgyk.hu>

A Kamara honlapján örömmel fedeztem fel a „Közérdekű” rovatot. Még nem a törvény szerinti rovatról van szó, bár megtalálhatjuk benne az ügyeletes gyógyszertárakat, az aktuális gyógyszerárakat, a jogszabályokat.

Lehetőség van az oldalra látogatóknak on-line módon információt kérni a „Kérdezze meg gyógyszerészét” elektronikus levélküldés keretében.

Az összes honlapon találtam közérdekű adatokat, dokumentumokat, csak nem a törvényben meghatározott módon. Sok hasznos, megőrzendő szakmai és lakossági tájékoztató anyag érhető el a weboldalakon, ezeket érdemes lesz a törvény szerint rendezni és szolgáltatni belőlük. Az „Üvegzséb” rovat adatai is megtalálhatók a honlapokon.

A könyvtárak és könyvtárosok szerepe a törvény megismertetésében

A könyvtár mint adat- és dokumentumszolgáltató az „adatfelelős” felé

A 18/2005. évi IHM rendelet melléklete tartalmazza a közzétételi egységeket. Ha végignézzük ezeket, több kapcsolódási pontot is találhatunk a könyvtár/dokumentációs központ és az adatközlő szerv között. Ilyen pl. a közfeladatot ellátó szerv által alapított lapok adatainak összegyűjtése, a szerv szervezeti és működési szabályzata, saját fenntartású adatházisok, nyilvántartások jegyzéke, nyilvános kiadványainak leírása.

Törekednünk kell arra, hogy igényeljük a segítségünket ezen anyagok összegyűjtésében. Hiszen egy adott intézetben, ahol van könyvtár, az intézetre vonatkozó, illetve az intézet által létrehozott dokumentumoknak a könyvtárban meg kell(ene) lenniük.

Reméljük, az adatok archiválásakor az intézetek gondolnak a könyvtárakra is. Például az internetoldalukra feltett előbb említett dokumentumokat, jegyzékeket nyomtatott formában a könyvtár részére átadják. Így lehetőséget adnak arra, hogy akik nem interneten szeretnék elérni a dokumentumokat, a könyvtárban nyomtatott formában használhassák azokat. A mi könyvtárunkban (ESKI Egészségpolitikai Szakkönyvtár II.) is sokszor keresik pl. a minisztérium „x” évben hatályos SZMSZ-ét, költségvetését, – amit nálunk gyorsan, egy helyen megtalálhatnak.

Azt mindannyian tapasztaljuk, hogy az internet oldal archívumában egy idő után sokszor már nem tudjuk megnyitni az adott dokumentumot. Szeretném megemlíteni, hogy a törvény szerint, ha az archív adatok megőrzési ideje lejárt, ezeket az adatfelelős átadja az OSZK-nak, illetve a Neumann János Digitális Könyvtár részére, így az adatok megőrzéséről a továbbiakban ott gondoskodnak.

A könyvtár mint tájékoztató, segítő intézmény a közérdekű adatokat használóknak

A könyvtár, illetve könyvtáros fontos feladata, hogy segítse a hozzá forduló állampolgárt a közérdekű adatok közötti tájékozódásban, használatukban. Ehhez viszont az kell, hogy mi is tisztában legyünk a szakterületünkön működő közfeladatot ellátó szervek munkájával, ismerjük honlapjaikat, a bennük szereplő adatok fajtáit. Tudjuk, hova kell nyúlnunk egy-egy információért. Az állampolgárok közérdekű információhoz való jutását az e-Magyarország pontok, teleházak mellett a könyvtáraknak kell segíteniük, hiszen a könyvtári terület stratégiai céljai között a könyvtár mint az információs társadalom, a tudás alapú társadalom információt gyűjtő, feltáró és szolgáltató alapintézménye szerepel.

JEGYZETEK

- 1 Az elektronikus információszabadság. Bp. Eötvös Károly Intézet. 2005. 420 p.
- 2 <http://www.ihm.gov.hu/infoszabadsag>, <http://www.einfoszab.hu/>
- 3 Varga Ilona: Esélyegyenlőség az elektronikus információszabadságban = i. m. 265–278. p.
- 4 305/2005. (XII. 25.) kormányrendelet a közérdekű adatok elektronikus közzétételére, az egységes közadatkereső rendszerre, valamint a központi jegyzék adattartalmára, az adatintegrációra vonatkozó részletes szabályokról.
- 5 18/2005. (XII. 27.) IHM rendelet a közzétételi listákon szereplő adatok közzétételéhez szükséges közzétételi mintákról.

Kovács Beatrix

A MOKKA a Google-ban

A Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület (MOKKA Egyesület) és az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) örömmel tudatja, hogy 2006. január 6-ai hatállyal életbe lépett az a megállapodás, amelynek értelmében a MOKKA az adatházisában lévő bibliográfiai adatokhoz és azok linkjeihez elektronikus hozzáférést biztosít a Google Inc. számára.

A megállapodás a gyakorlatban azt jelenti, hogy a Google Scholarban történő keresés során az eredménylistán a MOKKÁ-t is feltüntetik, amennyiben a találati tétel megtalálható a MOKKÁ-ban. Azaz a MOKKA-adatbázis tartalma a magyarországi lelőhely megállapítására szolgál.

A keresőkérdést az alábbi helyen lehet feltenni: <http://scholar.google.com>

Ha a találatok között MOKKA-adatbázisban lévő bibliográfiai adat is van, akkor a hazai (.hu tartományból érkező) felhasználó számára automatikusan megjelenik a „Find in MOKKA” hivatkozás, melyre kattintva azonnal a megfelelő rekordhoz kerül a MOKKÁ-ban, ahol megállapíthatja, hogy a dokumentum mely könyvtárban található meg.

Próbaként írják be a „chemistry” keresőkifejezést, és látni fogják, hogyan is működik mindez a gyakorlatban.

A külföldi olvasó (aki nem a .hu tartományból indítja a keresést) pedig a „Scholar preferences” – „Library Links” útvonalon állíthatja be a MOKKÁ-t mint lelőhelyet megmutató adatházist. A beállítás részletes menete: a „Library Links” beviteli mezőbe írjuk be a MOKKA szót, majd kattintsunk a „Find Library” feliratú gombra. Ezután a találati halmazban jelöljük ki a MOKKÁ-t, majd kattintsunk a „Save Preferences” szövegre.

A magyar olvasó ez utóbbi úton állíthat be egy külföldi könyvtárat, illetve közös katalógust, ha arra kíváncsi, hogy abban a könyvtárban (közös katalógusban) is van-e a találati listában megjelenő dokumentum. Érdekes, hogy a Brit Nemzeti Könyvtárra történő utalás (BL) a magyar olvasó számára is közvetlenül megjelenik a MOKKÁ-hoz hasonlóan.

A MOKKA Egyesület és a Google Inc. közötti megállapodás az adatoknak és a kapcsolódó linkeknek kizárólag a keresési eredmények megjelenítésére és a Google kapcsolódó szolgáltatásaihoz történő használatra vonatkozik. Az engedélyt a Google nem ruházhatja át másra, a MOKKA pedig nem vállalt kötelezettséget arra, hogy az engedélyt kizárólag a Google-nak adta meg. A Google az adatokat nem másolhatja és nem sokszorosíthatja.

A megállapodást a MOKKA Egyesület nevében Horváth Ádám elnök írta alá, az egyesület közgyűlésének felhatalmazása alapján. A MOKKA a bibliográfiai

rekordokat a Google számára a MOKKA adatbázisában lévő rekordokhoz képest egyszerűsített formában adta, illetve adja át.

A megállapodást követően kifejlesztésre került egy programrendszer, amely a MOKKA adatbázis tartalmát a Google által megkövetelt fa struktúrájú, speciális tartalmú XML fájlok halmazaként a Google számára indexelhetővé teszi. Ennek eredményeként a MOKKA ténylegesen is bekerült a Google Scholar szolgáltatásba, a svájci, svéd, izraeli, izlandi és portugál közös katalógusokkal egy időben.

Poprády Géza

Palackposta

A hajdani hajótöröttek sem tudták, kinek, hova címezzék palackba zárt üzeneteiket, amikor bedobták a tengerbe. A *Kincskereső* is csak próbálkozik, hogy rátaláljon azokra, akiknek ingerküszöböt meghaladó hír lehet a lap megszűnése.

A Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalmi Kollégiuma erre az évre a semmilyen támogatásra nem érdemes folyóiratok közé sorolta kiadványunkat. Hasonló sorsra jutott a pályázók fele, némelyek mellőzése (pl. Liget) tiltakozást váltott ki, mások lehetetlenné tételét csendben vette tudomásul a szerzők és olvasók érdekeiket érvényesíteni nem tudó tábora.

A *Kincskereső* most – fennállásának 33. (bajjós szám!) évfolyamában – csak azt élte át, amit különböző szakmai orgánumok már korábban. Nyugdíjasként semmilyen egzisztenciális érdek nem fűz az általam szerkesztett laphoz, így hihetően mondhatom ki: ha versenyben maradunk alul hasonló profilú laptársainkkal szemben, szó nélkül tudomásul venném a döntést. De a felelősök az egyetlen magyar gyermekirodalmi folyóiratot hagyták magára. Ennek lenne a feladata, hogy magára a folyóirat olvasásra időben rákapassa a leendő humán értelmiséget. A gyermekkultúráról felnőtteknek szóló Csodaceruza is csak azért kapott utólag miniszteri támogatást, mert a Bolognai Könyvvásáron idén mi vagyunk a díszvendégek, és az ő angol nyelvű különszámukkal dicsekszünk, hogyan virágoztatjuk fel mi a jövő nemzedékének szellemi kertjeit. (A *Kincskereső* számai is gazdagítják a kirkatot.)

Hogy tréfálkozzunk egy kicsit: Bologna nincs messze Pisától. Mi azonban még mindig messze vagyunk attól, hogy felfogjuk a PISA-jelentés szigorú üzenetét.

Rigó Béla
főszerkesztő

Információ, innováció, felelősség

A 14. nemzetközi BOBCATSSS Szimpózium tanulságai

Amikor a 2005. évi, Budapesten lezajlott BOBCATSSS-konferencia záró rendezvényén az idei szervezők egy apró homokórával ajándékoztak meg minket, magyar és norvég szervezőket, ezzel azt akarták kifejezni, hogy remélik, nagy várakozással és türelmetlenül tekintünk a következő egy év elé, és a 2006. januárjában Tallinnban megrendezendő szimpózium elé. Az év úgy telt számunkra, mint egy szemvillanás.

„Hagyományainkhoz” híven idén is gépkocsival utaztunk a Balti-tenger partján fekvő Tallinnba, ami kiváló helyszínül szolgált nagyszabású rendezvény lebonyolításához. Sok európai város közül ez az egyik, amely kitűnő állapotú középkori épületekkel büszkélkedhet. Az óváros változatos kulturális programot nyújtott az érdeklődőknek, számos múzeum, koncert, kiállítás és étterem várta a turistákat és a konferencia résztvevőit egyaránt.

A sorban a 14. konferencia 2006. január 30. és február 1. között zajlott, és a rendezvény szervezői ezúttal a dán Royal School of Library and Information Science és az észt Tallinn University diákjai voltak.

Kíváncsian vártuk az eseményt, hiszen a tavalyi szervezés tapasztalataival a hátunk mögött már „szakértőbb szemmel” kísérhettük figyelemmel a rendezvényt. Budapesten, 2005-ben – mint házigazdák – ízelítőt kaptunk a szervezés örömeiből és nehézségeiből is.

A szimpózium nyitánya többek között az alapító–nevelő Ruud Bruyns köszönete volt, aki bár a hollandiai egyeteméről idén nyugdíjba vonult, de vendégként felszólalt a nyitónapon, hiszen nélküle nehezen képzelhető el BOBCATSSS-rendezvény.

Az idei témák a következők voltak: Information policy in the network society (Információs politika a hálózati társadalomban), Development of Library and Information Services (Könyvtári és információs szolgáltatások fejlesztése), Development of the Profession (A szakma fejlesztése). Ezt a három fő témát a közel ötven előadással, négy műhelybeszélgetéssel, és 14 poszter-prezentáción keresztül mutatták be a szervezők, a szerzőkkel karöltve. A konferencia még élő honlapjáról (www.bobcatsss.nu) letölthető a teljes program, és a proceedings-kötet a Könyvtári Intézet Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtárában megtalálható.

Az általános problémafelvetések (fogyatékkal élők információhoz jutásának problémái, „információszegénység” kezelése, az információs társadalom kihívásai) mellett, mint mindig, helyet kaptak a helyi problémák vagy adott esetben különleges helyi megoldások bemutatásai, s ezekre a világ minden tájáról érkezett résztvevők különösen nyitottnak bizonyulnak. A szervezők által idén kiemelt te-

matika – a könyvtáros szakma felelősségvállalása az információhoz való hozzáférés biztosításában, a szakma erkölcsi és etikai kérdései – valamilyen formában évek óta megtalálható a BOBCATSSS szimpóziumok történetében. Ez nem véletlen: a kérdéskör azért is újabb és újabb vizsgálatokat követel, mert gyakran tapasztalhatjuk, hogy világosan lefektetett elvek ellenére a gyakorlati munkában, a szolgáltatások színvonalának biztosítása terén jócskán van tennivalónk. A következőkben néhány előadás rövid ismertetésével szeretném bemutatni, milyen főbb problémákra hívták fel a figyelmet a konferencia előadói.

A Saarbrückenből érkezett Werner Schweibenz *Accessibility – Why and How to Include People with Disabilities?* (Miért és hogyan vonjuk be a fogyatékkal élőket?) című előadásában áttekintést adott azokról a nehézségekről, amelyekkel a hallási, látási és különböző jellegű mentális fogyatékkal élők szembesülnek a világháló használata közben. Ismertette a Web Accessibility Initiative elnevezésű program Web Accessibility Guidelines programját, melynek célja, hogy segítse a webfelületek tervezőit, hogyan vehetik figyelembe a fogyatékkal élők igényeit. Az előadó kiemelte: gyakran bonyolult a fogyatékkal élők valóságos igényeinek feltérképezése: a személyes kapcsolatok hiánya és a különböző nehézségek elégtelen ismerete gyakran a jó szándékú tervezőket is megakadályozza valóban hatékony webeszközök tervezésében. Az előadó felvázolta, milyen lehetőségei vannak a fókuszcsoporthoz alkalmazásának és az interjúknak, valamint a legkülönbözőbb körülmények között élő felhasználók rendszeres megfigyelésének a felhasználói igények azonosításában. Kiemelte: használhatóvá kell tenni minden oldalt olyan látogatók számára is, akiket a kor előrehaladtával romló látás és kézremegés a képernyő olvasásában, illetve az egér megfelelő kezelésében korlátoz. A vakok és gyengénlátók számára kifejlesztett képernyőolvasó, -hangosító szoftverekről is szó esett. Schweibenz kiemelte: a weblapnak nem csak a törvényi előírások miatt kell elérhetőnek és könnyen letölthetőnek, kezelhetőnek lennie mindenki számára. A felhasználóorientált tervezés a honlaptervezői kultúra általános gazdagodását és javulását eredményezheti. Hasonló kérdésekkel foglalkozott az izraeli Daniel D. Meir *Exclusion by Design? Accessibility of Major Israeli Web Sites for Users with Disabilities* (Kirekesztés a tervezés miatt? A legfontosabb izraeli weblapok elérhetősége fogyatékkal élők számára) című vizsgálatában. 25 különböző tematikájú honlap elemzésével kimutatta: annak ellenére, hogy Izraelben 2004 óta törvény írja elő, hogy minden honlapot mindenki számára elérhetővé kell tenni, számos fontos, pl. kormányzati honlap egészében vagy elemeiben elérhetetlen a látáskárosult felhasználók számára.

A londoni City University hallgatója, Jutta Haider *Conceptions of Information Poverty in LIS: An Analysis of Discourses* (A könyvtár- és információtudomány felfogása az információszegénységről: szövegelemzés) című előadásában a hozzáférés problémáját más felfogásban közelítette meg. Azt kutatta, hogy egyes szakmunkákban az információszegénység (= information poverty), illetve az információszegény (= information poor) fogalmát hogyan közelítik meg. Harmincöt, 1995 és 2005 között könyvtári szaklapban megjelent tanulmányt szoros olvasatban elemzett. Külön elemezte a gazdasági determinizmus és a technológiai determinizmus felfogását, az információszegénység fogalmának történeti dimenzióját, a könyvtáros szakma morális kötelezettségeit és felelősségét az informá-

ciószegénység leküzdésében. Kiemelte: a technológiai és társadalmi körülmények változása által előidézett kihívások a könyvtáros szakma identitásának és jövőbeli szerepének újraértékelését kényszerítették ki. Az új jövőkép kialakításában, a hivatástudat megerősítésében egyre nagyobb szerepet játszik az információszegények – korántsem homogén – táborának mint célcsoportnak a kiemelése.

A finnországi Tampereben található információtudományi tanszék hallgatói, Sanna Kumpulainen, Perttu Rasi és Antti Virrankoski egy nemzeti bibliográfiai adatbázis elemzésével keresték a választ arra a kérdésre, hogyan elégíthetők ki minél egyszerűbben a felsőoktatási és a kutatói szféra speciális igényei. *NELLI – an Answer to the Growing Demand for Effectively Managed Information in Universities of Finland?* (NELLI – válasz a finn egyetemek hatékonyan kezelt információ iránti egyre növekvő igényeire?) című előadásukban a rendszer rövid ismertetése után a problémákra hívták fel a figyelmet. A NELLI projekt célja, hogy visszakereshetővé, esetenként közvetlenül elérhetővé tegye a finnországi egyetemek teljes könyvtári információs bázisát, a könyveket és az elektronikus dokumentumokat egyaránt. A 2003-ban a Finn Nemzeti Könyvtár irányításával indult program igen ambiciózus, hiszen nemcsak a szűken vett egyetemi könyvtári információvagyon regisztrálására és szolgáltatására törekszik, hanem számos közkönyvtár gyűjteményét is egyetlen keretben kívánja hozzáférhetővé tenni. A fejlesztők professzionálisan megoldották a külön-külön fejlesztett adatbázisok kompatibilitásának kérdését, ugyanakkor a gyűjtemények – nyelvi, osztályozási és más jellegű – heterogenitása érzékelhető maradt. Bár néhány szigorúan vett technikai probléma is adódik, a legnagyobb nehézséget a felhasználói igényeknek való megfelelés jelenti. A rendszer tervezésekor a logikus és célzott működésre fektették a hangsúlyt, és nem vették figyelembe az informatikailag kevésbé képzett felhasználók valós szükségleteit. A keresés gyakran nehézkes, a megfelelő találat kiszűréséhez számos lépés és olyan adatbázis-kezelői készségek szükségesek, amelyekkel nem rendelkeznek mindenki. A metakeresés, a szűrés számos lehetőséget kínál, de sok felhasználót riaszt el. A rendszer hatékonyabb és szélesebb körű használatához elengedhetetlen az egyszerűsítés, a „mindenki nyelvén szóló tudás”. A NELLI használatáról számos értékelés, tanulmány született: a magyar olvasó is tesztelheti a honlapot a következő címen: <http://www.nelliportaali.fi>.

Ebben a cikkben az összesen mintegy hatvan előadás, poszter és workshop által kínált gazdagságnak csak az érzékeltetésére van mód, így nem térhetünk ki minden előadás minden részletére. A fentiekén kívül azonban mindenképpen említést érdemel néhány további előadás. A Tallinni Egyetemről Anna Uukivi az on-line környezetben megvalósuló interkulturális oktatás kérdéseit ismertette. Szakirodalmi szemléjében a távoktatás és a globalizáció hatásait elemezve a nemzetközi tanfolyamokon alkalmazott digitális távoktatási tananyag felépítésére dolgozott ki javaslatokat. Richard Pears (Durham University) és Graham Shields (St. Martin's College Library, Lancaster) posztelőadásukban a *Cite them Right* (Idézd őket helyesen!) című tanítási segédletet mutatták be. A könnyen kezelhető, iskolások és kutatók számára egyaránt hasznos kötetben az esszé- és tanulmányírás során alkalmazandó technikai kérdéseket ismertetik (pl. különböző tudományterületek és régiók jellemző hivatkozási megoldásait), miközben felhívják a figyelmet a hivatkozás etikai kérdéseire, mások szellemi tulajdonának védelmére.

tiszteletben tartására és alkotó felhasználására (ez a kérdés a hálózati társadalomban különösen időszerű).

A BOBCATSSS bölcsejce Budapesten ringott, így természetesen ez a konferencia sem múlhatott el magyar előadások nélkül. Murányi Péter *Hungarian Scholarly Articles in International Databases* (Magyar tudományos cikkek nemzetközi adatbázisokban) című előadása arra hívta fel a figyelmet, hogy a Dialog által szolgáltatott, on-line elérhető tudományos szakirodalmi adatbázisokban aránytalanul kevés a magyar vonatkozású és magyar nyelvű tétel. A szerző a trend felvázolása után kiemeli: ezt a tendenciát meg lehet és meg is kell változtatni. (Kutatásának eredményei magyarul is olvashatók a TMT 2005/7–8. számában.) Koltay Tibor a könyvtáros képzés során alkalmazott ingyenes internetes adatforrásokkal kapcsolatban kiemelte: a sikeres információkereséshez és -szolgáltatáshoz a technikai jártasságon kívül a megfelelő forráskritikai érzék kifejlődése, az információs írástudás magas színvonala is nélkülözhetetlen.

A szervezők lehetőséget nyújtottak arra is, hogy a résztvevők megtekinthessék az Észti Nemzeti Könyvtárat, amelynek alapját az 1918-ban alapított Állami Könyvtár képezte. Az intézmény 1935-től gyűjti az észti területen megjelent kiadványokat. A látogatáson a különböző időpontokban indult csoportokat a szervezők egy felkészült tagja vezette körbe az intézményben. A könyvtár egyszerre tölti be a nemzeti könyvtár és az országgyűlési könyvtár funkcióját (Észtország parlamentje az óvárosban található, nem messze a könyvtár épületétől), valamint jelentős bölcséleti és társadalomtudományi gyűjteménnyel rendelkezik.

A szórakoztatásunkról is igyekeztek gondoskodni a tallinniak, nem szabad megfeledkezni arról a kiváló táncestről, melyet a Beer House névre hallgató szórakozóhelyen tartottak, ahol élőzenével és megannyi finomsággal kápráztatták el a nagyérdemű közönséget.

A konferencia végén a szervezők a hagyományokhoz híven búcsúztatták a résztvevőket, és adták át a zászlót a 2007-es év szervezőinek, a cseh–német csapatnak. A jövő évi konferencia a *Marketing of information services* (Az információszolgáltatások marketingje) címet viseli. A kérdés aktualitását az adja, hogy egy olyan nyílt rendszer mellett, mint az internet, fel kell készülnie az információval dolgozó intézményeknek, hogy kínálatukat, szolgáltatásaikat úgy bővítsék, hogy az akár profitot is termeljen a számukra. A konferencia felhívása, ismertetése és az előzetes már elérhető az alábbi webcímen: <http://www.bobcatsss.org>.

A 15. BOBCATSSS a szakma egy olyan problémájára hívja fel a figyelmet, amellyel előbb-utóbb a legtöbb gyakorló és elméleti könyvtáros szakember szembe fog kerülni. Hogy milyen válaszokat adhatunk erre a kihívásra, ahhoz Prágában biztosan közelebb juthatunk.

Giczi András Béla–Szabó Tamás Péter

A magyar könyvtárügy Mädchen für alles-e

A hetvenéves Győri Erzsébet köszöntése

A Mädchen für alles kettős fénytörésű szintagma. Mindenest jelent, mindenre alkalmas, mindenben hasznos személyt, de oly módon, hogy egyrészt azt érzékelteti, aki Mädchen für alles, az egészen kiváló képességű, sokoldalú, a gyakorlati és szellemi produkciók afféle polihisztor, másrészt azt, hogy használják élnek (és sokszor visszaélnék) tehetségével, szorgalmával. Rendszerint övé a munka, másoké az eredmény.

Győri Erzsébetre a kifejezés mindkét értelme illik. Illett már pályakezdekéskor is és illik ma is.

Azt, hogy Győri Erzsébet mikor ment nyugdíjba, talán ő maga sem tudja. Kollégái, munkatársai, a magyar könyvtárosok közül azok, akik ismerik (vagyis jószerivel az egész szakma) bizonyosan nem tudják. És nem azért, mert nyugdíjba megy ugyan valaki, de marad a posztján, felveszi nyugdíja mellé a fizetését is. Nem, Győri Erzsébet igazándiból nyugdíjba ment, és jóllehet, változatlanul „bejár” és dolgozik, aligha kevesebbet, mint aktív korában, ezért egy fillért sem kap. Igen régi és igen modern hozzáállás ez. Azokra is emlékeztethet, akik soha nem vettek fel fizetést, de azokra is, akik akár háziasszonyként, akár magánzóként, akár nyugdíjasként munkát, hivatalt vállalnak, minden fizetés nélkül, a köz szeretetétől, a közjó iránti lelkesedéstől vagy az értelmes és hasznos időöltés vágyától vezéreltetve. Nos, ilyen régi-új módon dolgozik Győri Erzsébet is, ki tudja, mióta, hisz nem volt „átmenet”, épp csak a hivatali papírok tanúskodhatnak arról, hogy a Mädchen für alles szerepe, státusa megváltozott.

Thomas Mann fejtegeti a *Varázshegyben*, hogy az üresen futó, eseménytelen, idő kicsiny adagokban elviselhetetlenül hosszúnak tűnik, tűnhet. Hosszú távon, nagyobb időegységekben mérhetően azonban iszonyú gyorsan futnak az eseménytelen, üres hónapok, évek, évtizedek. És fordítva: a gazdagon kitöltött, eseménydús percek, órák szinte repülnek, észre sem vehetők; ám ugyanez hónapokra, évekre, évtizedekre kivétítve szinte végtelen hosszúságot generál, tartalmat, súlyt ad a nagyobb időszakoknak. Győri Erzsébet számára nem voltak üres, tartalmatlan, kitöltetlen időszakok. Bizonytalán gyorsan, nagyon gyorsan múltak számára a percek, az órák, a napok. Ám a hónapok, évek, évtizedek? A tizennyolcadik életévtől máig, a hetvenedik születésnapig tartó pályái egészen biztosan nagyon hosszúnak és tartalmasnak kell hogy tűnjön a számára. Ezt még mi, kívülállók is így érezhetjük. Hisz felsorolni is sok, mi minden történt Győri Erzsébet életében, hány helyen, hány poszton, mit és hogyan dolgozott, milyen problémákkal, kihívásokkal, megoldandó nehézségekkel találkozott, micsoda súlyokat vett a vállára, milyen eredményeket ért el. Éppen leérettségizettként kezdett dolgozni szülővárosa, Miskolc megyei könyvtárában.

Egyetemre szeretett volna járni, de a balga leányzó – 1954-ben – úgy gondolta, latin–görög szakos bölcsészhallgató lehet. A később a kultúrpolitika minden csínját-bínját kitanult Győri Erzsébet akkor még nem vetett számot az egzisztenciákkal. Nem tudta, hogy ilyen szakpárosításúakra – akkor – senkinek nem volt szüksége. Ezért hát elszegődött könyvtárosnak. És milyen szépen illik a pálya eleje a mai állapothoz: felvették a megyei könyvtárba, de fizetés nélküliként, díjtalanoként. Hogy szülei, a jómódúnak nem nevezhető, ötgyermekes házaspár ezt „hagyták”, nem szorították a kislányt kenyérkeresetre, az talán a legszebb igazolása annak, hogy Győri Erzsébet mindenkor nemcsak a legnagyobb szeretettel, de az önzetlenséggel, a megértéssel és az empátiával tekintett édesanyjára és apjára. Nos, a pálya elkezdődött. Nem életrajzot írunk, inkább csak utalunk a pályára, az életút egy-egy fontos állomására. A megyei könyvtárból gyorsan a mélyvízbe dobták. Még jó szerével kislány, amikor egy Isten háta mögötti kis faluba kerül, ahol egyedül könyvtáros. Ma sok szó esik a kistelepülések, a kistérségek könyvtári gondjairól. Győri Erzsébet a szakmával még csak ismerkedő, az olvasókkal és a fenntartókkal eladdig semmilyen kapcsolatban nem álló kislány az alig tucatnyi könyvből és két lócából álló „könyvtárból” idézőjel nélküli könyvtárat csinált, olyat, amely három helyiségből állt, öt-ezer kötetet tartalmazott, és voltak olvasói is szép számmal. Azután – ha egy gépezet beindul! – jött a kisvárosi könyvtári módszertani munka, a járási könyvtárigazgatóság, a megyei könyvtári évek, a miskolci városi könyvtárigazgatóság, a KMK-béli poszt, a minisztériumi előadókénti szolgálat, a Könyvtárellátó vezetése, az Új Könyvek főszerkesztése, a KMK-béli igazgatóhelyettesi, a megbízott igazgatóság... (Korántsem soroltunk fel minden állomást.) Jó volt kistelepülési könyvtárosnak csakúgy, mint a Futala Tibor, Zircz Péter és Sárdy Péter nevével fémjelezhető minisztériumi könyvtári osztály munkatársának, egyik legjobb főszerkesztője volt az Új Könyveknek (pedig előtte és utána sem akárhány álltak annak kormányrúdjánál), talán legnagyobb produkciója mégis az volt, amikor a KMK-t csúcsra járatta, annyira galiba után szervesen beépítette az OSZK struktúrájába, és előkészítette annak Könyvtári Intézetévé válását, hogy azután a régi-új intézet születésénél is bábáskodjék.

A kiemelkedő tehetség levelezhetetlen, okokkal, determinánsokkal nem magyarázható. Győri Erzsébet sikereinek, sokévtizedes helytállásának persze tüneményes tehetsége az oka. De az ok okát nem tudjuk. Tehetségének legfeljebb a természetét járhatjuk körül, próbálhatjuk meg – így-úgy – jellemezni.

Goethe a zsenialitást igen nagy százalékban a szorgalom számlájára írta. Győri Erzsébet végtelenül szorgalmas volt mindenkor. Tudjuk, hogy ragyogó házasságban élt, él, Németh László-i értelemben is nagy család veszi körül, ám – nekünk, munkatársainak, beosztottainak, kollégáinak – nemigen van fogalmunk róla, mikor foglalkozott magánéletével. Hisz mindenkor túllépte a kötelező munkaidő kereteit, nem is kevéssel. És ebbe a munkaidőbe nemcsak a szorosán vett munka fért bele, hanem az emberekkel, munkatársaival, kollégáival, beosztottjaival, főnökeivel való foglalkozás is. Elmondhatta volna, elmondhatná ma is a költővel Győri Erzsébet, hogy: „Csak zörgettetek, / S én mondtam: tessék! / Selypítettetek: légy olyan szíves! / S ugrottam: kötelesség! / Karban zengtetek: Megbocsáss, hogy így / Cibáljuk széjjel / Az egész napod! – Semmi, mondom én, / Hosszú az éjjel!” De Győri Erzsébet szorgalmánál, kötelességtudásánál és felelősségérzeténél tán még nagyobb volt tanulnivágyása és -tudása. Elsősorban nem is az elméleti dolgok elsajátítására gondolunk.

Nem arra, hogy milyen ragyogó eredménnyel végezte el az ELTE-n a könyvtár–magyar szakot, hogy milyen mélyen ásta bele magát a könyvtártudományi szakirodalomba, hogy több PhD-re elegendő szakismeretet halmozott fel az állományalakítási, könyvtári jogi, könyvtár-politikai, általános könyvtártudományi terepümonkon. Hanem arra, hogy a gyakorlatban is akart, tudott és törekedett tanulni mindenkoron. Igen jellemző példa erre, hogy amikor a Könyvtárellátó élére került, az első időkben szisztematikusan végigdolgozott minden poszton (igen, a raktárosin is, többek közt) egy-egy napot, hogy élőben, élesben láthassa azt, mivel foglalkoznak a beosztottjai. De tanult ő úgyszólván mindig és mindenkitől, legszívesebben a legfiatalabb kollégáktól. Tanítva-tanulás volt ez persze, de Győri Erzsik mindig nyitott volt a szakmai és művelődési, valamint politikai kérdésekre. Persze szerencséje is volt. Olyanoktól tanulhatott, akik mindannyian nagy nevek a szakmában. Épp csak ízelítőül: Fodor Andrásról, Papp Istvánról, Futala Tiborról, Zircz Péterrel. Fogarassy Miklósról, Lakatos Andrásról, Monok Istvánról. Az persze természetes, hogy ezek a „nagyagyúk” maguk is igen sokat tanultak Győri Erzsiktől. Ezt számosan nyilvánosan is elismerték-elismerik.

Győri Erzsik tehetségének – számos egyéb, itt fel nem sorolható vonása mellett – van egy igen érdekes sajátossága is. Egy bizonyos kettősség, amely antinómiává soha nem éleződik. A kemény határozottság, konfliktusvállalás és „harekészség” az egyik oldalon, a végtelenül finom diplomáciai érzék a másikon. Már igen ifjan, a „terepen” dolgozó könyvtárosként nem egyszer összeütközött nagyhatalmú főnökökkel, küzdött igazáért, a szakma igazáért, vállalt nem éppen veszélytelen konfliktusokat is. Ugyanakkor tudta ravaszul-leleményesen, metternichi-talleyrand-i módon elsimítani a „gubancokat”, megoldást találni „megoldhatatlan” kérdésekre, egy asztalhoz ültetni a legádázabb ellenfeleket. Néha varázsló is volt, mint abban az immár legendás esetben, amikor az OSZK-ba behatolt egy szekercés, őrült férfiú, akit rémulten – és messziről – szemlélték a meglepett fegyveres őrüök. Győri Erzsik ment oda hozzá, és – szelíd szavakkal – rávette, adná át neki a gyilkos fegyvert. Megtörtént.

Győri Erzsik a nagy olvasók közé tartozik. Hivatalból is, magánszorgalomból, szenedélyből is. Mint a 3K volt szerkesztője, ma szerkesztőbizottságának aktív tagja, természetesen olvas minden 3K számot, sokszor még kéziratban. Ezúttal kénytelenek voltunk becsapni őt. Ezt a cikket – nyilván fergetes bosszúságára – csak nyomtatásban olvashatja. Eltitkoltuk előle. Kénytelenek voltunk így tenni, mert a közléshez semmiképp sem járult volna hozzá. Persze nem azért, mert országvilág előtt elárultuk életkorát. Hanem (szerintünk betegesen túlfejlett) szerénysége okán. Dehát nincs mit tenni! Aki ennyi évtizeden át volt szakmánk egyik vezető egyénisége, nagysága, a szó minden értelmében vett főszereplője, annak el kell viselnie azt, amit minden nagy közszereplőnek el kell viselnie, hogy véleményt alkotnak róla és azt nyilvánosságra hozzák.

Köszöntjük hát a hetven esztendőű Győri Erzsik. Isten éltesse igen sokáig!

a 3K szerkesztői

Körmend IV. Bélától napjainkig – helytörténeti lexikonban

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Tamási Áron gyönyörű gondolatának „tétel-igazsága” megkérdőjelezhetetlen, ahogyan az is, milyen erős érzelmi kötődések szükségesek ahhoz, hogy a gondolkodva élő ember a mai fogyasztói társadalomban – amikor a szellemi értékek egyre inkább devalválódnak látszanak – „valahol” ténylegesen otthon érezhesse magát.

Szülőföldünk, szűkebb pátriánk megismerése fontos feladat, ehhez pedig az emlékek „lajstromba vétele” szükséges. Szerencsére számos elkötelezett tanár, könyvtáros, levéltáros, történész, naponta gyakorolt hivatása mellett azt is életfeladatának tekinti, hogy bemutassa települése, városa múltját. Ezeknek a helytörténeti kutatásoknak az eredményei érzelmi és gondolati világokat is föltárnak, vagy legalábbis megsejtetnek az olvasóban, ezáltal segítenek visszamenni a múltba, hogy fölleljük azt a közösséget, amelyet ma is szívesen magunkénak vallunk, vállalunk.

Az emberek nagy része – sajnos – gyakran észre sem veszi, hogy annak a kis közösségnek a hagyományai, amelyben született és felnövekedett, alapvető építőkövei mai életének. A múlt föllevenítése után viszont már tudatos érzések és gondolatok, kifejezésmódok irányítják hétköznapijainkat, és teszik szellemileg gazdagabbá azokat, akik efféle műveltségre támaszkodhatnak. Éppen ezért van szükség olyan munkákra, mint amilyen Vizi László *Körmendi Helytörténeti Lexikona*. A nyugalmazott könyvtárigazgató szerző (1952-től 1993-ig a Körmendi Járási Könyvtár, majd Városi Könyvtár igazgatója volt) sokéves gyűjtő- és kutatómunkájának eredményeként született meg a kötet, amely szócikkeiben minuciózus pontossággal tárja föl Körmend történetét a „korai időktől 2000-ig”. A lexikon a helytörténettel foglalkozók számára ennek okán alapmunka, amely nemcsak továbbgondolkodásra sarkallhatja az olvasót, de a helytörténeti kutatás iránt is kedvet ébreszthet azokban a fiatalokban, akik folytatni akarják Vizi László nemesen szép munkáját, amelyet akár rendhagyó történelemkönyvként is lapozgathat az érdeklődő.

A kötet szócikkei nyomán az olvasó izgalmas, képzeletheli, történelmi séta részese lesz, ennek során pontosan körvonalazódik a Vas megyei város élete, történelme. Hiszen a gazdagon adatolt címszavakból kerekedik ki az a hatalmas és színes tabló, amelyen a város történelmének eseményei és jeles történelmi személyiségeinek alakjai rajzolódnak ki.

A település írott források szerinti története IV. Béla (emlékét dombormű, szobor és utcanev őrzi a városban) uralkodása idején kezdődött. A király 1244-ben kiváltságot adományozott Körmendnek. A XIII. század elején a települést már „civitas-ként” említik az írott források. A középkori városképet elsősorban az egyházi épületek határozták meg. Vélhetően az őslakosok emelték a Szent Márton-templomot, a Szent Erzsébet-templom viszont a hospesek, a német telepések városrészében

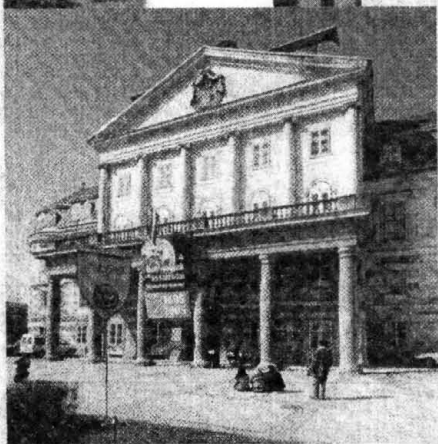
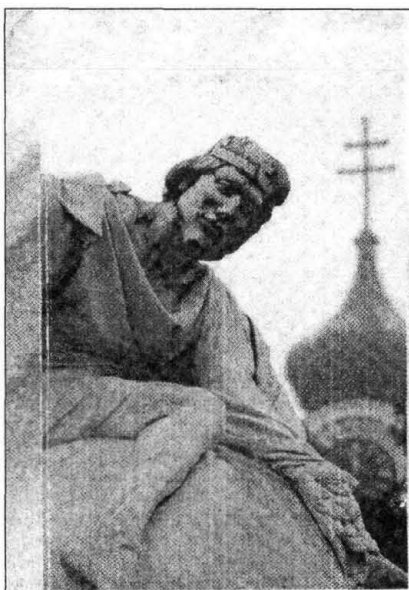
állott. Az Ágoston-rendiek először 1274-ben említett Szűz Mária-kolostora évszázadokon át Körmen-d meghatározó építménye volt. A településen már a középkorban működött plébániai iskola, később, a török időkben Körmen-d történelmi szerepe jelentősen nőtt, amikor Kanizsa eleste után Vas és Zala megyék székhelye lett. Körmen-d földesurai több mint háromszáz évig a Batthyány-család tagjai voltak Kastélyuk ma is áll, és arról is nevezetes, hogy az egyik szárnyában *Batthyány-Strattmann László* orvos, az MTA tiszteletbeli tagja, 1920-ban kórházat létesített, ahol önzetlenül gyógyított, jövedelmének 70 százalékát a betegeire fordította, s többek között ezért – a már élete során is nagy köztisztességnek örvendő orvost – II. János Pál pápa 2003-ban a római katolikus egyház eljárási rendje szerint a „boldogok sorába emelte”. Érdemes megjegyezni, hogy a városhoz szoros szálakkal kötődő Batthyányiakról a rólu-k elnevezett utca, kórház, könyvtár vagy ez emlékükre emelt szobor vagy az épületet ékítő emléktábla okán, több oldalon ír a szerző. 1945-ben Körmen-d járási székhely lett, városi rangját pedig 1979-ben kapta vissza. Az adatgazdag szócikkek nemcsak a városhoz kötődő személyekről, történelmi eseményekről nyújtanak széles körű ismereteket, de a legfontosabb földrajzi, geológiai képződményekről, a város épületeiről, szobrairól, emlékműveiről, emléktábláiról is szólnak, és a szerző – a rendelkezésére álló források szerint – a készítő-k nevét és egyéb adatait is föltünteti, sőt mi több, történelmi statisztikai jellegű összeírások adatait is közli. Ezek az adatok az „átlagember”, a „hétköznapi” érdeklődő számára gyakorta nehezen hozzáférhetőek, ezért is hangsúlyos jelentőségűek.

Az „ezerszínű” kaleidoszkóp színes üvegserepeinek játékához hasonlatosan, különféle fénytörésben láttatva mutatja be a szerző városa sokféle arcát, hiszen nemcsak a neves történelmi szereplők, de a „névtelen” hétköznapi emberek, a *Körmen-di Kereskedelmi Kör*, a *Körmen-di Katolikus Nőegylet*, a *Körmen-di Katolikus Legényegylet* stb. tagjai, az iparosok, az ifjú leányok és fiatalemberek, akiknek vállalási, erkölcsi és hazafias nevelése folyt az említett egyletekben, valamennyien alakították, formálták, jobbították a városka életét. Az *Achim András utcától a Zsinagógáig* terjedő szócikkek szinte mindenről beszámolnak, ami Körmen-d életét, történelmének alakulását tekintve jelentőséggel bír. A szócikkekben föllelhető idézetek minden esetben idézőjelben szerepelnek; a szócikkek végén olvasható források rövidítései (ezek feloldása a kötet elején, a *Jelek és rövidítések* jegyzékében olvasható) azt is jelzik, „hogy azok teljesebb és részletes megismerését, vagy eredetét hol nézheti meg az érdeklődő”.

„A helytörténelmi lexikon nem szól politikai, ideológiai célokról, nem foglalkozik pártokkal, politikai szervezetekkel, esetleg az ehhez kötődő személyekről is csak akkor beszél, ha az szükséges. Szól a lexikon a város polgárainak régi és mai közösségéről, egyesületeiről, azokban lévő vallási, kulturális és szociális szándékáról” – ekként összegzi szándékait a szerző. A recenzornak pedig engedtesse meg, hogy záró „akkordként” ismét Tamási Áront idézze: „A madárnak s a melegnek szárnya van és szabadsága, az embernek pedig szülőföldje és sok kötelessége”. Vizi László azok közé az emberek közé tartozik, akik a múltjuk iránti elkötelezettséggel és a jövő iránt érzett felelősséggel teljesítették ezt a „kötelességet”. Köszönet érte.

(Vizi László: Körmen-d Helytörténelmi Lexikona. Körmen-d, Faludi Ferenc Könyvtár, 2005. 245 p.)

Bartók Györgyi

Vizi László
KÖRMENDI
HELYTÖRTÉNETI
LEXIKON

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K